

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Skitsystem

En kvalitativ undersökning om upplevelser och erfarenheter av att arbeta som socialarbetare i offentlig sektor och vara delaktig i en utomparlamentarisk vänsterrörelse

Socionomprogrammet

C- uppsats

Författare: Olga Rosengren, Christian Andersson

Handledare: Hanna Wikström

Abstract

Titel Skitsystem

En kvalitativ undersökning om upplevelser och erfarenheter av att arbeta som socialarbetare i offentlig sektor och vara delaktig i en utomparlamentarisk vänsterrörelse.

Författare Christian Andersson, Olga Rosengren

Nyckelord Motstånd, makt, diskurser, identitet, socialt arbete

Uppsatsens syfte är att undersöka konsekvenser och eventuella konflikter av att vara anställd i en offentlig verksamhet och att samtidigt vara politiskt aktiv inom utomparlamentariska vänsterrörelser där man arbetar utifrån en långtgående kritik av olika systemorättvisor.

Frågeställningarna tar upp hur man som socialarbetare inom offentlig sektor kan utöva motstånd inom och utom arbetet och vad konsekvenserna av motståndet blir, hur socialarbetare förhåller sig till den eventuella konflikt som detta motstånd leder till och hur det påverkar identitet/självbild att vara i motståndsposition. Uppsatsens frågeställningar har undersökts ur ett maktperspektiv på motstånd med hjälp av teorier om identitet kopplat till motståndspositionen och kollektiva processer i skapandet av grupper som rör sig mellan en utanför- och innanförposition i samhället. Resultatet är att personer som är aktiva inom en utomparlamentarisk vänsterrörelse och samtidigt arbetar med socialt arbete inom offentlig sektor upplever detta som mycket problematiskt. De hanterar det genom att göra avvägningar kring vilka motståndshandlingar de utför, och hur mycket de berättar på sitt arbete om sin politiska aktivism.

Abstract

Titel Skitsystem

A qualitative study on experiences of working as a social worker in the public sector and be involved in an extra-parliamentary left movement.

Författare Christian Andersson, Olga Rosengren

Keyword Resistance, power, discourse, identity, social work

This essay seeks to examine the consequences and possible conflicts of being an employee within the public sector and at the same time being politically active in extra-parliamentary left-wing movements which are working from a far-reaching critique of the various systems injustices. These questions address how, as social workers in the public sector can exercise resistance within and outside of work and what the consequences of the resistance becomes, how social workers relate to the potential conflict that this resistance leads to and how it affects identity / self-image to be in the opposition's position. Essay questions have been examined from the perspective of power to resistance by means of theories of identity linked to the resistance position and collective processes in the creation of groups that moves between an outside and inside position in society. The result is that people who are active in an extra-parliamentary left movement while working with social work in the public sector perceive this as very problematic. They handle it by making trade-offs around which resistance acts they perform, and how much they tell of their political activism on their work.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	3
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	3
Syfte.....	3
Frågeställningar.....	3
Förförståelse och vår studie i ett större sammanhang.....	4
STRUKTUR, MOTSTÅND OCH DEMOKRATI: EN KONTEXTUALISERING	4
Demokrati och samhällsförvaltning.....	5
Representativ parlamentarism och andra organisationsformer.....	6
Socialpolitik och det sociala arbetets historia.....	7
TIDIGARE FORSKNING	9
Utmärkande drag för motståndsforskning.....	9
Exempel på tidigare forskning.....	10
TEORI	11
Socialkonstruktivism.....	11
Diskurser.....	12
Maktbegreppet.....	13
Mathiesens teorier om disciplinering.....	13
Motstånd och identitetsskapande - teoretiska utgångspunkter.....	14
Motstånd i grupp och kollektiva identiteter.....	16
METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	17
Metodval.....	17
Urval.....	17
Avgränsningar.....	18
Genomförande.....	18
Analysförfarande.....	19
Transkribering.....	19
Maktsymmetri i kvalitativa forskningsintervjuer.....	19
Etiska överväganden.....	20
Generaliserbarhet, reliabilitet och validitet.....	21
Samarbete.....	22
2. ANALYS	23
INTRODUKTION/SAMMANFATTNING	23
BEARBETNING AV EMPIRISKT MATERIAL	24
TEMA 1. Konflikt.....	24
TEMA 2. Förhållningsätt gentemot förstäliga och mindre förstäliga typer av motstånd....	27
TEMA 3. Typer av förändring.....	29
TEMA 4. Att dölja/vara öppen.....	36
3. SAMMANFATTANDE DISKUSSION	41
4. LITTERATURFÖRTECKNING	43
BILAGA 1	45
BILAGA 2	46

1. INLEDNING

Som socialarbetare möter vi dagligen människor som på olika sätt drabbas av samhällliga orättvisor. Vår utgångspunkt är att socialarbetare framförallt förväntas lösa dessa på ett individplan. De kommer därmed att fungera som symtomlindrare för konflikter vi menar istället är en konsekvens av det rådande samhällssystemet, varigenom strukturerna upprätthålls och de faktiska problemen lämnas därhän. Detta menar vi också påverkar utrymmet för vissa former av kritik och synen på hur förändring åstadkoms inom fältet socialt arbete. Ur denna förståelse av det sociala arbetets diskurs under 2000-talet föddes intresset att undersöka möjligheterna att göra motstånd i relation till det sociala arbetet. Vi ställer i studien frågan om huruvida det uppstår en konflikt utifrån vissa former av politiskt engagemang och anställningen som socialarbetare inom offentlig sektor.

Som socialarbetare förväntas man jobba utifrån socialtjänstlagen och dess portalparagraf (SoL 1:1). I denna paragraf beskrivs vad syftet med samhällets socialtjänst är. Den talar om demokrati och solidaritet, och om alla människors rätt till ekonomisk och social trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och allas rätt till ett aktivt deltagande i samhällslivet. Detta är mål och värden som värderas högt också i den utomparlamentariska vänsterrörelsen där våra informanter är aktiva. För våra informanter har valet av yrkesområde baserats på ett starkt samhällsengagemang och en tanke om att socialarbetare kan göra skillnad i samhällsstrukturen och i arbetet med utsatta grupper. I arbetslivet upplever de istället att de konfronteras med en verklighet där inte i första hand människors behov och intressen styrts, utan istället verksamhetens hänsyn till ekonomiska mål och politisk styrning. När vi uppmärksammades på händelser, där människor som blivit dömda för att ha deltagit i exempelvis asylrättsliga aktioner kan få svårt att få anställning inom offentlig sektor, eller på boenden som drivs av kommunala bolag, identifierade vi ett stort problemområde och blev intresserade av att undersöka detta närmare. Utifrån *vår* tolkning av socialtjänstlagens portalparagraf tyckte vi att de asylrättsliga aktionerna enkelt kunde motiveras med hjälp av portalparagrafens beskrivning av socialtjänstens uppdrag. Vi blev därför förvånade över att människors aktivism blev ett hinder för dem såväl för att få en anställning, som i arbetet. Vår förståelse är istället att både arbete och aktivism grundar sig i ett samhällsengagemang baserat på tanken om ett jämlikt samhälle.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syfte

Vårt fokus är konsekvenser och eventuella konflikter av att vara anställd i en offentlig verksamhet och att samtidigt vara politiskt aktiv inom utomparlamentariska vänsterrörelser där man arbetar utifrån en långtgående kritik av olika systemorättvisor.

Frågeställningar

- Hur kan man som socialarbetare inom offentlig sektor utöva motstånd inom och utom ramen för arbetet, och vad blir konsekvenserna?

- Hur förhåller sig socialarbetare till den eventuella konflikt som detta motstånd leder till?
- Vilka konsekvenser får det för identitet/självbild att vara i motståndssposition?

Förförståelse och vår studie i ett större sammanhang

Som forskare kan ens arbete aldrig vara objektivt, utan forskning är alltid präglad av forskarens personliga erfarenheter, politiska ideologier och förståelse av samhället, likväl som av forskarens socioekonomiska förutsättningar (se t.ex. Kvale, 1999). Detta gäller givetvis också denna uppsats och vår förförståelse och personliga erfarenheter spelar roll för författandet av denna studie. Vi kommer i detta avsnitt att redogöra för våra förförståelser och utgångspunkter för uppsatsen och dess utformning.

Vi har båda sedan länge haft ett stort intresse för hur samhället är organiserat och reflekterat över vem som sätter agendan för det politiska samtalet. Vi drivs båda av ett stort samhällsengagemang för samhällets utsatta och underordnade grupper och det är utifrån detta engagemang som ämnet för vår uppsats inspirerats. Sedan vi började på socionomutbildningen har vi funderat mycket över socionomers dubbla roller, dels som de som ska stå på de utsattas sida gentemot myndigheter och strukturer, och dels de som ska se till att samhällets klyftor inte blir alltför uppenbara genom att lappa och laga det som inte fungerar. Dessa funderingar har lett till ett stort intresse för hur man kan verka inom samhällets offentliga strukturer och samtidigt arbeta konstruktivt med att förändra grunderna till varför sociala problem och orättvisor uppstår. Utifrån ett maktkritiskt perspektiv hoppas vi med vår studie kunna belysa hur socialarbetare kan förhålla sig till detta dubbla uppdrag och arbeta för förändring på flera olika plan samtidigt. Den grupp vi undersöker i vår studie kan ses som väldigt liten och begränsad men vi menar att denna specifika urvalsgrupp fungerar som ett exempel på processer som drabbar och gäller alla dem som på något sätt inte följer de uttalade spelets regler. Det är alltså inte en uppsats om utomparlamentariska vänsteraktivister, utan i generaliserad bemärkelse handlar uppsatsen om processer, förhållningssätt, bestraffning och belöning utifrån att befinna sig i motståndssposition. Inom socialt arbete finns fler sätt att vara i motståndssposition, eller att arbeta som advokat för olika klientgrupper, och vår studie är ett exempel på sådana processer.

STRUKTUR, MOTSTÅND OCH DEMOKRATI: EN KONTEXTUALISERING

För att beskriva den struktur våra informanter verkar i (och delvis också gör motstånd mot), kommer vi i det här kapitlet att presentera en bakgrundsinformation som dels beskriver framväxandet av den kontext som man som offentliganställd socialarbetare verkar inom och dels om motståndets betydelse för demokratins utveckling. Detta kommer vi göra genom att först presentera hur samhällets strukturer och hur den politiska organisationen är uppbyggd, för att sedan göra en kort tillbakablick på det sociala arbetets historia. För att göra denna bakgrund har vi delvis använt oss av källor som har sina rötter i en aktivistisk teoretisk tradition. Vi har medvetet använt oss av dessa källor för att öka förståelsen för de positioner våra informanter har och hur de väljer att agera och förhålla sig till samhällets strukturer och normer. Vi är medvetna om att den bakgrund vi kommer att beskriva inte är den enda existerande, och inte heller alltid

överensstämmer med dominerande beskrivningar av samhällets strukturer, men vi anser det vara viktigt att beskriva samhället så som den rörelse våra informanter är delaktiga i beskriver den, snarare än att beskriva den utifrån dominerande uppfattningar.

Demokrati och samhällsförvaltning

Våra informanter har valt att organisera sig i organisationer och grupper som arbetar politiskt utanför det parlamentariska politiska systemet. De är aktiva i allt från djurrättsnätverk och asylrörelsen till antifascistiska grupper. För att få en förståelse för varför en del människor väljer att ibland agera utanför lagen och det parlamentariska systemet tycker vi det är viktigt att diskutera vad som menas med demokrati och samhällsförvaltning och att undersöka hur man kan se på den rådande demokratin och dess legitimitet ur olika perspektiv. För de flesta har ordet demokrati en positivt laddad innebörd, och de flesta har en uppfattning om vad ordet innebär. Detta innebär inte att det vi uppfattar som demokrati i dagens samhälle nödvändigtvis behöver vara enda formen för ett demokratiskt utformat samhälle. Precis som alla samhällseliga överenskommelser förändras uppfattningen om vad som är demokrati, och hur demokrati praktiseras och förstås, beroende på tid och sammanhang.

Zygmunt Bauman (2001) skriver i *Det individualiserade samhället* att den moderna demokratis grunder enligt många politiska filosofer och historiker går att finna i en vägran att låta sig beskattas utan att ha gett sitt samtycke, därmed fördes en kamp för att skapa medinflytande i de styrande organen. Bauman menar att detta även handlade om undersåtens kamp att bli *medborgare* och synen på att medborgaren är en del av en statskropp där man tillsammans med andra medborgare ska ha inflytande över privilegier, förpliktelser, rättigheter och skyldigheter. Enligt denna föreställning om demokrati skall alla gemensamt forma och överväga hur ramarna för kollektivets samverkan, samlevnad och solidaritet skall se ut. Denna modell har dock aldrig till fullo genomdrivits, menar Bauman. Medan makthavare främjar ett styre av ett fåtal är demokratin och demokratibegreppet ett påbud om alla medborgares rätt att delta i samhällsprocessen. Demokratin går därmed att likna vid en praktik där det *”ständigt sker en översättning mellan det offentliga och det privata, där privata problem stöps om till offentliga frågor och offentlig välfärd förvandlas till privata projekt och uppgifter”* (Bauman, 2001:241). Denna översättning är aldrig perfekt, istället blottlägger översättningen nya möjligheter, fel och brister. Man kan likna det vid en hermeneutisk cirkel, en översättningscirkel. Där översättningen slutar, slutar också demokratin.

Bauman beskriver demokrati som *”ett upplösande element i det politiska systemet”* och att demokrati är införandet av det autonoma samhällets ideal baserat på självansvar och självaktivitet (Bauman, 2001:71). För att ett sådant demokratiskt samhälle skall kunna realiseras krävs en bra balans mellan frihet och trygghet *”Brist på frihet leder till oförmåga att hävda sig, göra motstånd, ta ställning; Brist på trygghet leder till förlust av modet att föreställa sig rimliga skäl till motstånd och förena sig i namn av ett samhälle som är mer öppet för mänskliga behov och begär”* (Bauman, 2001:71f). Båda dessa scenarion leder enligt Bauman till samma sak, nämligen att det demokratiska trycket minskar och människor tappar förmågan att handla politiskt, det blir massflykt från det ansvarsfulla medborgarskapet. Istället för att få ett samhälle där alla har ett kollektivt ansvar att värna och förvalta det gemensamma, har vi istället fått ett samhälle där politik enligt Tesfahuney och

Dahlstedt (2008) snarare är "konsten att sköta om marknadsekonomins olika behov, administrera det sociala, samt hitta kortsiktiga och teknokratiska utvägar till olika slags problem"(s 31).

Representativ parlamentarism och andra organisationsformer

I Sverige och västvärlden har den representativa parlamentarismen kommit att bli liktydigt med demokrati. Ett ifrågasättande av detta upplevs ofta som ett angrepp på demokratin självt. Grunden till detta system som är det rådande i dagens Sverige lades 1866 då ständsriksdagen avskaffades och ersattes av en tvåkammarsriksdag. På detta sätt skulle riksdagen bättre komma att avspegla verkligheten och de nya klasserna i samhället som tidigare inte var representerade i ständsriksdagen. Sven Lagerström, hemmahörande i den frihetligt socialistiska tanketraditionen, skriver utifrån en position som vi uppfattar stämmer bra överens med de perspektiv våra informanter har på samhällets institutioner och normer. Lagerström menar i sin bok *Syndikalismen* (1996) att processen kring hur Sverige kom att demokratiseras och innefatta fler röstberättigade grupper framförallt handlade om rädslan för revolution.

Det var därmed rädslan för att den revolutionära våg som härjade i Europa runtomkring tiden för första världskriget skulle spilla över till Sverige, som 1919 tvingade fram ett beslutad om allmän och lika rösträtt för kvinnor och män. Genom den allmänna rösträtten skulle arbetarna inte längre kunna agera utifrån egen styrka i form av uppror, som de gjort vid ett flertal tillfällen under det tidiga 1900-talet. Istället skulle de överlämna sig till politiska ombud och myndigheter. Enligt Lagerström gjordes detta för att försvaga arbetarrörelsen och lade grunden till den arbetarklassfientliga samförståndspolitik som har varit karaktäristiskt för 19- och 2000-talet (Lagerström, 1996).

Enligt Lagerström (1996) har ordet samhälle kommit att bli liktydigt med den stats- och kommunapparat som består av en kombination av politiska beslutsorgan och myndigheter. Genom de maktavandades olika sätt att tala om samhället har man enligt Lagerström lyckats att få det att framstå som om att statsapparaten och myndigheterna ser efter allas intressen och att det finns en total värdegemenskap. Lagerström menar att samhället egentligen är eller borde vara är "summan av alla människors verksamheter och organisationer"(Lagerström, 1996:89). Enligt Lagerström har ett sådant samhälle inga geografiska gränser, detta i motsats till staten som består av myndigheter, riksdag och regering inom ett geografiskt område och skyddas med våld eller hot om våld av polis och militär.

Andra som problematiserar det parlamentariska politiska systemet som enda form för demokrati är Johansson och Berra Persen som i boken *Den nödvändige ulydigheten* (1998) tar upp de strukturella problem som de tycker är inbyggda i det parlamentariska systemet. De menar att vi i västeuropa idag är på väg mot ett två tredjedelssamhälle, vilket innebär att två tredjedelar av samhället har relativt sett en ekonomisk och social trygghet, medan en tredjedel faller utanför denna sociala och ekonomiska trygghet, ett system som de refererar till som *majoritetens diktatur* (Johansson, Berra, Persen 1998).

Informanterna berättar att en del av den utomparlamentariska rörelsens kritik gentemot detta system grundar sig bristen på demokrati inom detta system. De menar att det bland de utomparlamentariska rörelserna finns en uppfattning om att många av de viktigaste besluten rörande samhällslivets utveckling och människors levnadsvillkor sker utanför de demokratiskt valda församlingarna, i form av privata affärsuppdrag mellan företag och

politiker. Som alternativ till denna form av centraliserad styrning lyfter många utomparlamentariska grupper fram en lokalt decentraliserad direktdemokrati som utgår från att *“beslut skall fattas av dem det berör”*. Men ofta presenteras även en tanke om global solidaritet baserad på en intressegemenskap med och mellan socialt och ekonomiskt förtryckta grupper för att skapa en värld där resurser och tillgångar fördelas och används på ett mer solidariskt sätt, där alla skall ges lika möjligheter och trygghet, där fri- och rättigheter gäller inte bara i teorin utan även i praktiken.

Socialpolitik och det sociala arbetets historia

Vi kommer här att kort redogöra för det sociala arbetets historia utifrån det perspektiv som vi vanligen presenteras i egenskap av blivande och varande socionomer. Vi vill dock även här poängtera att det finns flera historieskrivningar kring det sociala arbetets historia, och flera definitioner av vad som är socialt arbete. Här har vi valt att hålla oss till den dominerande historieskrivningen för att vi upplever att det är utifrån den historieskrivningen som våra informanter förhåller sig till sitt yrke. Det är gentemot denna bild som de problematiserar och analyserar sin egen yrkesroll.

Socialpolitik handlar delvis om fördelning av monetära och materiella resurser, men kan inte heller skiljas från de ideologiska och organisatoriska aspekter som råder under en viss tidsperiod. Syftet med socialpolitiken är dels att garantera social stabilitet i samhället, och dels att minska och reglera verkningarna av de olika beroendeförhållanden som kan uppstå som en konsekvens av exempelvis fattigdom, arbetslöshet och funktionsskillnader av olika karaktär. Socialpolitiken syftar också till att förbättra, upprätthålla och effektivisera resursutnyttjandet och förbättra marknadsekonomin funktionssätt (Nilsson, 2003). Järvinen (1998) skriver om hur sociala fenomen blir till ett samhällsligt problem och hur denna process hänger samman med vilka intressen och grupper som upplever sig hotade. Vilka som har haft rätt att definiera vad som är ett socialt problem är alltså tätt sammankopplat med resurs- och maktfördelning i samhället.

Det sociala arbetet har sina rötter hos de kristna överklassfilantroperna. På 1800-talet gick socialt arbete under andra benämningar såsom välgörenhetsarbete, fattigvårdsarbete, barmhärtighetsarbete, hjälparbete och räddningsarbete. Filantropin har sin uppkomst i medel- och överklassens rädsla för att underklassens allt mer tilltagande fattigdom skulle leda till social revolution. Av denna anledning samlades de övre samhällsskikten för att ”hjälpa” och ”stötta” fattiga människor. Termen socialt arbete är sällan förekommande under 1800-talet. Man talar däremot om den sociala frågan, sociala institutioner och ordnade sociala kongresser (Nilsson, 2003). De offentliga samhällsinstanserna tog minimalt med ansvar för att försöka lösa dessa samhällsproblem, 1800-talets sociala politik karaktäriserades istället av lokala lösningar av kraftigt varierande karaktär utfört av frivilliga icke professionella och det lades relativt små resurser på det. Insatserna innehöll därtill starka repressiva inslag och hade som syfte att verka samhällsbevarande, de skulle alltså skydda de högre klasserna (Nilsson, 2003).

Politiken rörande det sociala området kännetecknas under 1800-talet av att å ena sidan, ur ett konservativt/kristet-patriarkalt perspektiv betraktas som ren och skär nödhjälp som endast skulle sättas in vid svält, handikapp och sjukdom och å andra sidan, ur ett liberalt perspektiv sågs det som ett instrument för att på sikt höja bildningsnivån hos de lägre klasserna och genom detta stimulera dem att själva förbättra sin situation och ställning. I praktiken var det

dock svårt att dra en skarp skiljelinje mellan de två synsätten då de i sitt utförande ändå liknade varandra (Nilsson, 2003).

Övergången från agrarsamhälle till industrisamhälle medförde att de sociala problemen ändrade karaktär och detta gav också andra lösningar. Den ökade inflyttningen till städerna ledde till framväxten av arbetarkvarter där hälso- och bostadssituationen var minst sagt problematisk med dragiga, kalla, trånga bostäder och utpräglade fattigområden växte fram. Industrialiseringen ledde också till förändrade anställningsförhållanden och till förändrat arbetsinnehåll. Arbetsdagarna var långa och lönerna låga, barnarbete var vanligt och kvinnors löner var betydligt lägre än männens (Nilsson, 2003). Under slutet av 1800-talet tog arbetarrörelsen fart och ett antal fackföreningar startade. Från början hade dessa en relativt liberal inställning, man ville undvika strid, men alltefter tog de socialistiska inslagen över. I takt med att de socialistiska inslagen blev mer dominerande så ökade även repressionen från statens sida. (Lagerström, 1996). 1900-talets början är alltså en tid av storstrejker, bröduppror och antimilitaristiska demonstrationer i protest mot första världskriget. I samband med detta gick även den sociala frågan över till att bli socialpolitik. Från att vara en fattigvårdspolitik som syftade till att fungera som ett sista skyddsnät för de allra mest utsatta syftade politiken till att skapa ett socialt medborgarskap grundat på en tanke om att alla medborgare har rätt till en viss levnadsstandard. Genom detta sociala medborgarskap erkänner staten sitt ansvar för en ekonomisk grundtrygghet för medborgarna. Detta sker genom omfördelningspolitik och ett utvecklande av socialförsäkringssystemen, som bland annat arbetsskadeförsäkring, folkpension, sjukförsäkring osv (Nilsson, 2003).

Den socialpolitik som växte fram under 1900-talet karaktäriserades av allt mer enhetliga och centrala lösningar med målsättningen att tillförsäkra medborgarna en viss levnadsstandard. Detta arbete skulle vila på professionell grund och gavs förhållandevis stora resurser, de repressiva inslagen minskade och arbetet syftade till att vara samhällsomdanande (Nilsson, 2003). Efter andra världskriget fick socialt arbete ett större erkännande i samhället och blev allt mer professionaliserat. Detta var också tiden då det generella välfärdssystemet i Sverige utvecklades och det hade givetvis stor inverkan på hur det sociala arbetet strukturerades. Antalet utbildade socialarbetare ökade drastiskt och arbetssätt och metoder förändrades (Pettersson, 2001).

Under senare delen av 1900-talet dominerades det sociala arbetet av diskussioner kring hur man skulle förhålla sig i ett samhälle där fattigdom och ojämlikhet var mer utbredd än man tidigare uppfattat, och kring vilka metoder man skulle använda och hur socialarbetarutbildningen borde se ut. Dessa frågor var också ämnet för flertalet politiska diskussioner om välfärdsstatens utformning (Pettersson, 2001). På nittiotalet drabbades Sverige av en allvarlig ekonomisk kris och välfärdssystemet fick bära konsekvenserna av detta i form av stora nedskärningar inom offentlig sektor samtidigt som de sociala problemen ökade med stor arbetslöshet, bostadsbrist och ökande segregation (Pettersson, 2001). Slutet av 1900-talet präglades av dessa nedskärningar, av en ökad arbetslöshet och ett större utanförskap. Ojämlikheten i samhället har ökat samtidigt som den offentliga sektorn har fortsatt att nedrustas i en alltmer nyliberal anda. Nittiotalets ekonomiska kris och välfärdssystemets nedrustning är något som fortsatt att präglade det sociala arbetet även under början av det nya milleniet. Samtidigt har diskussionerna bland socialarbetare och forskare främst handlat om kraven på utvärdering av de sociala arbetsmetoderna, evidensbaserat arbete, som innebär att metoder inom socialt arbete ska

vara baserat på vetenskap och beprövad erfarenhet i likhet med läkaryrket. Att det sociala arbetet ska bedrivas på denna grund har kommit som ett krav från Socialstyrelsen och det är något som kan tänkas få stora konsekvenser för hur det sociala arbetet kommer att vara utformat i framtiden precis som diskussionerna om yrkets professionalisering och krav på legitimering också kommer att få (Pettersson, 2001).

Det är utifrån denna tradition av uppstramande av ramarna för arbetet och arbetsätten inom det sociala arbetet som dagens socialarbetare arbetar och positionerar sig i sin egen yrkesroll. För våra informanter har idéerna om ett solidariskt samhälle haft stor betydelse för deras yrkesval, men i yrket ingår också de kontrollerande och uppfostrande inslagen vilket gör att deras uppdrag inte är helt förenligt med deras egna värderingar, något vi kommer återkomma till senare i studien.

TIDIGARE FORSKNING

I uppsatsen undersöker vi hur personer som arbetar med socialt arbete inom offentlig sektor, och som både i och utanför arbetet utövar motstånd, upplever att det påverkar dem i deras arbete. De frågor vår studie belyser får sägas höra hemma i ett större forskningsområde om motstånd och vi kommer här presentera detta forskningsområde lite närmare. Motståndsforskningen är på frammarsch, vilket kan ses som en del av den kritiska och poststrukturalistiska forskningens framgångar. Motståndsforskningen knyter an till de centrala frågorna inom samhällsvetenskapen som handlar om relationen mellan aktör och struktur. Aktör-strukturproblematiken handlar om huruvida människan formar sitt liv i ett sammanhang och tillsammans med liknande aktörer strukturerar samhället utifrån sina positioner, eller om huruvida människan är en formad varelse som begränsas och bestäms av de strukturer som hon själv inte kan påverka och som positionerar henne i en komplex struktur utifrån genus, klass, etnicitet etc. Frågan är alltså, är det aktörer som skapar strukturerna de vill ha, eller strukturer som producerar de aktörer som behövs? (Lilja, Vinthagen 2009)

Utmärkande drag för motståndsforskning

Motståndsforskning handlar oftast om någon aktiv motståndshandling och en tanke om att vara i opposition mot något, men motståndsforskning är inte en enhetlig forskningstradition utan rör sig mellan många olika fält och intresseområden. Det finns dock några tydliga skiljelinjer mellan olika typer av motståndsforskning. En sådan skiljelinje är mellan forskning som fokuserar på det *mer organiserade och politiskt artikulerade motståndet*, och sådan forskning som fokuserar på det mindre uppenbara *vardagsmotståndet*, alltså en uppdelning mellan ”offentligt” och ”privat” motstånd. Utifrån det organiserade motståndet är syftet att erhålla uppmärksamhet, att konfrontera och ställa krav, och utifrån vardagsmotstånd att uppnå resultat utan att märkas, eller representera ett motstånd (Lilja, Vinthagen, 2009).

Andra centrala teman inom motståndsforskningen är huruvida det finns en *intention* att göra motstånd, eller huruvida en praktik måste bli *erkänd* eller igenkänd som motstånd för att räknas som motstånd. Olika former av motstånd *värderas* också olika. Det finns vissa motstånd som ses som önskvärda för samhällsförändring åt ett visst håll, medan andra motstånd, från till exempel högerextrema grupper inte alltid ses som lika önskvärda. Inom motståndsforskningen fokuserar man främst på det motstånd som leder till ökad demokratisering och jämlikhet, men

andra typer av motstånd kan inte uteslutas då motståndsforskningen fokuserar på det sociala fenomenet motstånd i sig, och därmed måste också motståndets (oavsiktliga) skapande av nya dominansrelationer också undersökas (Lilja, Vinthagen 2009). Även om det alltså finns många olika sorters motstånd med många olika syften så kan man ändå säga att det som är gemensamt för de flesta typer av motstånd är att motstånd alltid utövas i relation till någon form av makt, och att typen av makt också präglar det motstånd som utövas (Lilja, Vinthagen 2009).

Exempel på tidigare forskning

Vi kommer här presentera några exempel på tidigare forskning som är relevant för vår uppsats, dels i egenskap källor och referenser, dels för att de undersöker ett fält där vår uppsats är en del av ett större forskningsområde.

Cathrin Wasshede undersöker i avhandlingen *Passionerad politik - om motstånd mot heteronormativ könsmakt* (2011) motståndets möjligheter och begränsningar bland utomparlamentariska vänsteraktivister i Göteborg. Hon menar att motstånd alltid äger rum inom rådande ordningar och att nya ordningar kan växa fram genom motståndskulturer. Utifrån detta perspektiv undersöker hon hur denna grupp gör motstånd mot en heteronormativ könsmaktsordning. Wasshedes diskussionerna i avhandlingen berör till vissa delar samma ämnen som vi har för avsikt att diskutera inom ramen för vår uppsats.

Mona Lilja och Stellan Vinthagen är andra forskare som med sina forskningsprojekt, och antologin *Motstånd* (2009) ger oss en forskningsgrund att utgå från i vårt uppsatsarbete. Även Vinthagens avhandling *Icke våldsaktion: en social praktik av motstånd och konstruktion* (2005) ligger som grund för den förståelse vi har skapat av vårt material och möjliga sätt att se på de maktstrukturer som gör motståndet möjligt och enligt våra informanter nödvändigt.

En kandidatuppsats som knyter an till denna studies frågeställningar är *Medborgare, makt och motstånd: husockupanter och husockupationer i Göteborg* (2008) av Helén Thomasson. I uppsatsen behandlas möjliga kontaktytor mellan husockupationer som politisk metod och bevarande i stadsplaneringen, och därmed lyfts konflikten mellan utomparlamentariska aktivister och myndighetssamhället.

Andra titlar som haft betydelse för vår studie är

Butler, Judith, (2011) *Osäkra liv: sörjandets och våldets makt* Hägersten : Tankekraft,

Butler, Judith, (2009) *Krigets ramar: när är livet sörjbart?* Stockholm : Tankekraft

Bjereld, Ulf, Demker, Marie, (2011) *Den nödvändiga politiken : makt och motstånd i en individualiserad tid*, Hjalmarson & Högberg, Serie Studier i politik

Följande titlar har inte en direkt forskningsanknytning utan är av mer aktivistisk karaktär, men vi vill ändå nämna dem i avsnittet för tidigare forskning då de haft betydelse för vår förståelse av vårt studieområde.

Gelerloos, Peter, (2007) *How nonviolence protect the state*, Brooklyn, NY: South End Press

Churchill, Ward, (1998) *Pacifism as Pathology: Reflections on the Role of Armed Struggle in North America*, Edinburgh, Scotland: AK Press

Forskning om motstånd tenderar att vara väldigt specifik, den avhandlar särskilda grupper motstånd i en avgränsad kontext, på samma sätt som vår uppsats, och det kan därför vara svårt att presentera motståndsforskningens fält i mer generella termer. När det gäller motstånd som sådant så är förståelsen av maktbegreppet centralt, och vi har därför främst använt oss av tidigare forskning som använder sig av maktbegreppet på ett för oss tillämpligt sätt.

TEORI

Vi kommer i följande kapitel att presentera de teoretiska utgångspunkter vi har valt att använda oss av för att förstå, problematisera och analysera vårt empiriska material. Vi har valt att utifrån uppsatsens syfte och frågeställningar använda oss av några teoretiska begrepp för att analysera vårt material. Vi har en socialkonstruktivistisk förståelse av de fenomen vi studerar och kommer därför presentera dessa utgångspunkter, likväl som diskursbegreppet som är tätt sammankopplat med den socialkonstruktivistiska förståelsen. Centralt för vår förståelse av vårt studieområde är maktbegreppet. Våra informanter befinner sig i en samhällelig struktur som de på olika sätt gör motstånd mot, vi tycker därför det är viktigt att våra teoretiska utgångspunkter förklarar och problematiserar denna struktur och hur den upprätthålls, och vi kommer därför presentera ett teoretiskt resonemang kring maktbegreppet och ett par andra begrepp kopplade till det.

I våra frågeställningar ryms också diskussionen om identitet och identifikation och vi har därför valt att använda oss av teoretiska begrepp som diskuterar identitetsskapande och hur det är sammankopplat med makt och subjektets position.

När det gäller urval av teorier har vi tittat tillbaka på tidigare forskning inom det område som vår studie anknyter till och utifrån det hittat relevanta begrepp och teorier. Teorier är också utvalda för att de på ett konstruktivt sätt problematiserar de problem vi vill belysa i studien och ger oss redskap att förstå den problematik vi undersöker ur flera intressanta perspektiv, både vad gäller makt och disciplinering, men också gällande identitetsskapande och positioneringar.

Socialkonstruktivism

Socialkonstruktivism är den gemensamma benämningen för ett antal nyare teorier så som kritisk psykologi, dekonstruktion och poststrukturalism som har sin utgångspunkt i en förståelse av samhället och dess normer som socialt konstruerade. (Winther Jørgensen, Philips 2000). Inom det socialkonstruktivistiska forskningsområdet finns det många olika synsätt men det finns några gemensamma nämnare som kan beskriva vad det socialkonstruktivistiska sättet att förstå världen på innebär menar Winther Jørgensen och Philips.

- Det socialkonstruktivistiska synsättet intar en kritisk inställning till kunskap som uppfattas som självklar. Den kunskap vi har kan på intet sätt betraktas som en objektiv sanning utan är snarare

en produkt av vårt sätt att dela in världen i kategorier så som god, ond, kvinna, man. Alla ser med andra ord världen på olika sätt beroende på sina subjektiva erfarenheter och kunskaper

- Människan är en kulturell och historisk varelse vars uppfattningar om och hur världen är strukturerad baseras just på detta. Vår identitet och världsbild förändras över tid. Det diskursiva handlandet är en form av socialt handlade vilket bidrar till att bevara vissa sociala mönster och därigenom också till att konstruera den sociala världen. Detta är med andra ord en antiessentialistisk syn på hur världen är konstruerad, det finns inga stabila, äkta eller på förhand givna karakteristika, utan de bestäms av yttre förhållanden.

- Vårt sätt att uppfatta hur verkligheten är konstruerad och upprätthålls, baseras på sociala processer. Kunskapen förhandlas fram genom den sociala interaktionen där man skapar både gemensamma sanningar och falskier. Med en viss världsbild blir ett visst handlingsmönster naturligt och ett annat blir otänkbara. Vi konstruerar vad som är rätt och fel. På detta sätt skapar språket maktrelationer. Denna sociala konstruktion av sanning och kunskap resulterar i reella sociala konsekvenser (Winther Jørgensen, Philips, 2000)

Enligt det socialkonstruktivistiska synsättet ifrågasätts den strukturalistiska synen på essens som något beständigt och på förhand givet. Livsvärlden är något som konstrueras genom den sociala interaktion som startar vid födseln. En människas sätt att agera anses vara en konsekvens av de maktrelationer som skapas genom språkets sanningsregimer och den kontext människan växer upp i. Det ”normala” är en viktig del i förståelsen för socialkonstruktivismen, och att man menar att det är avvikelser från denna normalitet som gör att vi konstruerar sätt att göra det oförståeliga förståligt, och detta leder oss vidare till att diskutera diskursbegreppet som är en viktig del i den socialkonstruktivistiska förståelsen av världen.

Diskurser

Michel Foucault beskriver diskurser som sanningsregimer där sanningen är en diskursiv konstruktion där olika kunskapsregimer anger vad som är falskt och vad som är sant, vad som är möjligt för oss att tala och tänka om oss själva och världen (Foucault, 1993) Foucaults syfte med diskursbegreppet var att avslöja de olika strukturerna i kunskapsregimerna för att därigenom få reda på ”reglerna” för vad som inte kan sägas och vad som får sägas och av vem, vad betraktas som sant och falskt, enligt dessa diskurser. Exempel på diskurser kan vara den religiösa diskursen som säger att det är på ett visst sätt, att en högre makt skapar mening eller den vetenskapliga diskursen som säger att saker och ting är på ett annat sätt, för att det är vetenskapligt belagt. Diskurserna ger oss argument som gör gällande att just vår tolkning av verkligheten är den rätta. Diskurs som begrepp är något som är reserverat för att tolka tal, text, bild men även andra semiotiska system så som mode och gester (Foucault 1993).

Foucault menar vidare att i många fall så samverkar olika regelsystem och detta kallas en diskursiv formation. De ”regler” som styr hur vi pratar om dessa diskurser kallas för diskursiv praktik. En funktion, som nämnts tidigare, hos diskursen är att den definierar vad som kan anses vara normalt och avvikande, diskursen är alltså tätt sammankopplat med en maktrelation. Makt ses enligt Foucaults som något som är spritt över olika sociala praktiker, en dominerande diskurs kan med andra ord vara verksam och återkomma inom lagtexter, vetenskap, media (Foucault 1993).

Maktbegreppet

Motstånd befinner sig alltid i relation till någon form av *makt* och för att förstå motståndshandlingar måste vi också förstå makt och hur makt kan förklaras ur olika teoretiska perspektiv. Olika perspektiv på makt ger olika mycket möjlighet och utrymme för motstånd, samt tillskriver motstånd större eller mindre betydelse för samhället. Makt är ett omtvistat begrepp, och eftersom förståelsen av maktbegreppet inom vetenskapen får konsekvenser för politiska konflikter i samhället i övrigt – och omvänt, finns det från olika grupper i samhället ett intresse att definiera maktbegreppet på ett sådant sätt att det gynnar den samhällsutveckling som gruppen är intresserad av (Lilja, Vinthagen 2009).

Tidigare sågs maktbegreppet framförallt som en formell ordning och kapacitet hos en elit, medan den poststrukturalistiska förståelsen främst handlar om informella processer i sociala relationer, gemenskaper, identiteter och sammanhang. Makt har generellt setts som antingen statens militära styrka, eller individers och gruppers kapacitet att påverka ett skeende, men på senare tid har synen på makt gått ifrån kapacitetstänkandet till en mer relationell syn på makt och maktstrukturer, där det alltid finns flera olika makter som verkar samtidigt och där underordning också är en position där de som ingår i (makt-)relationen är aktörer. Inom teoribildningen kring maktbegreppet kan vi se en förskjutning från frågan ”vad är makt?” till frågan ”hur utövas makt?”, och där har Foucault haft väldigt stor inverkan på sättet att undersöka maktbegreppet. I och med Foucaults maktanalyser och den postmoderna synen på makt har maktbegreppet allt mer undersökts utifrån ett perspektiv där man talar om hur makten genomsyrar individers identitet och subjektets medverkan i maktrelationen, istället för att som tidigare se makten som enkelriktad i sin verkan. (Börjesson, Rehn, 2009). Sedan sjuttioalet har perspektivet på makt breddats från att enbart ha handlat om ”makt över” till att också inkludera ”makt att” ”makt med” och ”makt inom”. Makt i denna mening handlar inte om tvång utan om kontroll av vad som sägs, hur det sägs och vad det får för konsekvenser. Inom alla sammanhang finns en rad processer som disciplinerar människor, men disciplineringen sker inifrån. Maktrelationen är hela tiden beroende av att de som ingår i relationen erkänner och upprätthåller relationen för att den ska bestå. Detta gäller både de överordnade och de underordnade. Centralt för denna förståelse av maktbegreppet är alltså att makten alltid verkar dubbelriktad, och att alla som ingår i maktrelationen är medskapande aktörer i relationen (Börjesson, Rehn, 2009).

Mathiesens teorier om disciplinering

Att arbeta som socialarbetare inom offentlig sektor är att inordna sig i ett system byggt på normer och värderingar skapade i samhället. Vi ska här utveckla *hur maktbegreppet kan ta sig uttryck i praktiken* och vilka mekanismer som skapar och upprätthåller de strukturer vi alla ingår i. En central del i möjligheten att utöva makt är disciplineringen av individer.

Mathiesen (1978) menar att det ofta tas för givet att statens öppet fysiska våldsmedel som fängelser och polis, är de viktigaste verktygen i den politiska disciplineringen. Med politisk disciplinering menar Mathiesen att ”*Det sker en inordning av såväl attityder som handlingar under politiska ståndpunkter som anses auktoritativa i samhället eller gruppen*”(Mathiesen 1978:22). Men denna fysiska våldsapparat är enligt Mathiesen, bara en del av den politiska disciplineringen som

man utsätts för. En annan del av denna disciplinering är den ickevåldsamma, ickefysiska och i princip osynliga politiska disciplineringen, den dolda disciplineringen.

Den dolda disciplineringen kännetecknas av att den är *strukturell* där deltagarens position i strukturen är det disciplinerande momentet. Denna struktur och det totala trycket som man utsätts för är inget man direkt kan observera med sina sinnen. Den dolda disciplineringen är också *vardaglig*, till skillnad mot de fysiska tvångsmedel som används i extraordinära situationer och till skillnad från de våldspräglade, fysiska tvångsmedlen är den dolda disciplineringen *oavgränsbar*. Med detta menar Mathiesen att man inte kan skilja eller avgränsa denna form av disciplinering ur sitt medvetande för att på det sättet hålla den borta från sin egen moraliska utveckling. Den dolda disciplineringen är även *tyst/lågmäld*, vilket innebär att disciplineringen äger rum utan hjälp av en enskild ”apparat/organisation”, statlig eller privat, och disciplineringen är dynamisk till sin karaktär, den ändrar form och utvecklar sig för att genom det få ett starkare grepp om vardagslivet (Mathiesen1978). Mathiesen menar att den dolda disciplineringen får stora konsekvenser för möjligheten att göra motstånd och försvårar möjligheten att skapa radikala politiska ståndpunkter och handlingar som skulle kunna innebära en omvälvande samhällsförändring.

Mathiesen delar upp den dolda disciplineringen i fem olika strategier för att upprätthålla den rådande maktfördelningen och samhällsordningen. Den första är *absorbering* som underminerar åsikter som riskerar att hota den rådande ordningen genom att integrera dessa åsikter på ett sådant sätt att det främjar maktens intresse. En annan strategi är *systemplacering* av grupper eller personer som från början representerar handlingspotential eller ståndpunkter som kan hota den rådande ordningen och med detta avser Mathiesen framförallt de stora grupper i arbetslivet som arbetar i komplexa system, som begränsar individens frihet. Detta förtryck hindrar de systemhotande handlingarna/åsikterna att utveckla sig.

För det tredje nämner Mathiesen *professionalisering/specialisering* som innebär att ovan nämnda grupper eller personer socialiseras in i de stora professionerna vi har i vårt samhälle. Han menar att det inte finns några samhällen vars experter/specialister/professionella har möjlighet att vara revolutionära i relation till samhället. Detta förtryck grundläggs redan under studietiden, när man tillägnar sig den begreppsapparat som används för att få ut en examen. Dessa begreppsapparater är något som tas förgivet, och väldigt få ifrågasätter den. Den professionelle får en roll som systembevarare i den överordnade strukturen. Det fjärde inslaget i den dolda disciplineringen är *legalisering*. Trots att många nya professioner har övertagit den roll som juristerna hade i det tidiga kapitalistiska samhället så utgör jurister alltså ett disciplinerande element i sitt användande att ett maktspråk som förutsätter en neutralitet baserad på normativa värden. Den femte strategin som Mathiesen framhåller är *maskering* vilket innebär att de former av disciplinering som existerar i det civila samhället ges andra namn för att inte vara lika hotfulla och uppenbart disciplinerande (Mathiesen1978/1989).

Motstånd och identitetsskapande - teoretiska utgångspunkter

För våra informanter är deras motståndshandlingar tätt kopplade till deras identitetsskapande. Ingen av dem säger att de gör motstånd av identitetsskapande skäl, men de menar samtidigt att upplevelsen av att vara i motståndsposition i sig är väldigt viktigt för hur de uppfattar sig själva. Vi kommer här därför presentera teoretiska perspektiv på motstånd kopplat till identitets- och

subjektsskapande för att sätta in det som informanterna beskriver i ett teoretiskt sammanhang. Vi kommer att använda oss av begreppen identifikation och identitetsskapande då de till skillnad från begreppet identitet avser ett görande, något man skapar hela tiden genom positioneringar och handlande medan identitetsbegreppet mer förutsätter ett varande, att identitet är något man är eller har (Wasshede, 2010).

Makten verkar normerande och disciplinerande och reglerar oss som subjekt och tillskriver oss identiteter och positioner. Foucault menar att vi kan och bör göra motstånd mot detta genom att vägra vara det vi tillskrivs att vara. Genom att konstruera det vi *skulle kunna vara* istället skapar vi ett utrymme där vi kan fantisera om maktens upplösande och skapande av nya subjektiva positioner (Wasshede, 2010). Makten förutsätter hela tiden att vi som subjekt går med att på att bli positionerade och utifrån detta synsätt kan vi då också välja att göra motstånd, att positionera oss och identifiera oss på andra sätt än de som tillskrivs oss.

Wasshede använder sig i sin avhandling av litteraturvetaren Diane Macdonnells tre begrepp som möjliga strategier när det gäller att svara på maktens positioneringar: *identifikation* – vi kan som goda subjekt gå med att bli positionerade, *motidentifikation* – vi kan motsätta oss den genom att säga att positioneringen är fel (en person som blir positionerad som kvinna kan säga ”nej jag är inte kvinna” eller ”jag är ingen riktig kvinna” etc) men denna position innebär fortfarande att man står i relation till den ursprungliga positioneringen eftersom man vänder sig emot den. Slutligen kan man också använda sig av *disidentifikation* – att vägra delta eller ge någon begriplig respons på positioneringen och därmed göra motstånd mot själva processen.

Disidentifikation kommer enligt Macdonnells sätt att se det från en antagonistisk position, exempelvis ur en politisk och ideologisk praktik och denna position kan leda till att de överordnade normerna ifrågasätts (Wasshede, 2010). Disidentifikation handlar om att problematisera, överskriva och utvidga vad som är möjligt för ett subjekt att vara/göra.

Även Judith Butler använder sig av disidentifikationsbegreppet och menar att det kan användas för att göra motstånd. För Butler handlar disidentifikation om att inte känna igen sig och inte kännas igen, och hon menar att man kan betrakta detta icke-erkännande och uteslutningen från samhällets dominerande normer som en möjlig motståndspunkt (Wasshede, 2010). Disidentifikationsbegreppet används i dessa sammanhang inom en feministisk och queer tanketradition men vi anser att Macdonnells beskrivning av de tre förhållningssätt man kan anta till den normerande makten är mycket användbara för förståelsen av våra informanters identitetsskapande och positioneringar.

Ett sätt att beskriva den process som uppstår när någon överskrider gränsen för det kulturellt begripliga är att använda sig av Julia Kristevas begrepp *abjekt* eller *abjektion*. Kristeva beskriver abjektet som ett icke-objekt, eller icke-subjekt som är utanför den gemenskap som den genom sin positionering vägrar erkänna. Genom att vara obegriplig att förstås inom de dominerande normerna skapas en position som står utanför (Kristeva 1980/1991).

”Det är alltså inte frånvaron av renhet eller hälsa som gör något abjekt utan det som stör en identitet, ett system, en ordning. Det som inte respekterar gränser, platser, regler. Det som är mitt emellan, det tvetydiga, det blandade” (Kristeva 1980/1991:28).

Det är betraktaren som skapar det abjekta. Det abjekta existerar inte och kan inte existera utanför ordningen. Det förkastade är omöjligt att kategorisera och symbolisera inom ordningen, samtidigt

är det den symboliska ordningen som har orsakat både normalitet och det som inte kan placeras in i ordningen. Wasshede skriver att det inte finns någon egentlig gräns utan att det snarare handlar om att de dominerande normerna innebär en stark önskan om att skapa en tydlig gräns mellan det normala och det förkastade (Wasshede, 2010).

Wasshede använder i sin avhandling begreppet objektivisering för att förklara hur intervjupersonerna i hennes material använder sig av den förkastade positionen för att göra motstånd. I hennes begrepp objektivisering ligger fokus på görandet av den förkastade position, och användandet av den, istället för att bli gjord till ett objekt (Wasshede, 2010). Objektiviseringsbegreppet är väldigt likt disidentifikationsbegreppet som Macdonell använder sig av, och tillsammans utgör de en möjlighet till förståelse av positioner där gränser mellan det normala och det avvikande utmanas, och detta är användbart även i analysen av våra informanternas positioner och motståndsgörande.

Motstånd i grupp och kollektiva identiteter

För att mobilisera motstånd som grupp krävs att det finns en gemensam identitet att samlas kring, den konstrueras och formar strategierna som används i motståndet. I vårt material säger sig alla informanter vara del av en större motståndsrörelse, och avsett om de är aktivt organiserade i någon grupp eller inte, känner de samhörighet och identifierar sig med vissa typer av politiska/aktivistgrupper. Men ett kollektivt vi, en kollektiv identitet är ständigt under konstruktion. Vi:et i sociala rörelser kan sägas konstrueras genom två processer; den första relaterar till den yttre världen utanför gruppen och innebär ett skapande av ett vi och dem, den andra processen finns inom gruppen/rörelsen och handlar om att skapa skillnader och olikheter i gruppen/rörelsen (Thörn, 1997). Rörelser innehåller alltid konflikter och den kollektiva identiteten är aldrig självklar eller färdigförhandlad, utan förhandlingarna och konflikterna är det som skapar och omskapar gruppen och dess vi-upplevelse.

Chantal Mouffe (2008) talar om passioner i samband med kollektiva identiteter och hon menar att passionerna utgör en av de starkaste drivkrafterna på det politiska området. Passion handlar enligt Mouffe om hopp, social fantasi och begär - om förmågan att föreställa sig en annan bättre värld. Enligt Mouffe måste människor ha möjlighet att identifiera sig med en kollektiv identitet som tydligt står i opposition till något annat och som erbjuder en självbild de värdesätter samt ger dem hopp om framtiden.

Om den "demokratiska politiken" inte upplevs erbjuda denna passion i form av "motståndaridentiteter" så tar människor sin tillflykt till sammanhang där detta erbjuds som till exempel högerpopulistiska partier eller utomparlamentariska vänstergrupper. Det politiska kännetecknas enligt Mouffe av makt, konflikt och antagonism, och upprättandet av kollektiva identiteter i form av vi och dem är en viktig del av det politiska och utgör grunden för den agonism som Mouffe förespråkar. Mouffe är kritisk till den liberala politiken och menar att det är ett stort misstag att sträva efter en värld präglad av samstämmighet. Hon hävdar att samstämmighet ofta riskerar att leda till att vissa grupperas röster inte blir hörda, då det alltid är en dominerande grupp som definierar vad samstämmigheten förväntas innefatta (Mouffe, 2008).

Vi har ovan presenterat de teorier som tillsammans bildar den teoretiska utgångspunkt vi har i angripandet av vårt studiematerial. Teorierna ovan kan alla sägas höra

samman inom en poststrukturell idétradition och vi anser att de ger oss möjlighet till intressanta analyser och nyanserad förståelse av vårt studiematerial utifrån våra frågeställningar.

METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

I det här kapitlet presenterar vi urval av informanter samt går igenom genomförandet av vår studie och de metoder vi använt för att göra studien och bearbeta vårt studiematerial.

Metodval

Vi har gjort en kvalitativ studie där vi genom intervjuer undersöker informanternas upplevelse av de eventuella konflikter som uppstår när man är en politiskt aktiv person och arbetar inom offentlig sektor, och om/hur de eventuella konflikterna påverkar informanternas agerande på deras arbete och på deras fritid.

Den kvalitativa forskningen har en kunskapsteoretisk utgångspunkt där forskningen fokuserar på att förstå och undersöka sociala verkligheter och hur de aktörer som agerar i den undersökta sociala verkligheten uppfattar den (Bryman, 2011). Målet med den kvalitativa forskningen är alltså att med hjälp av teoretiska perspektiv försöka förstå den verklighet man undersöker utifrån studieobjektets perspektiv, och därigenom kunna säga något om det studerade fenomenet (Larsson, Lilja, Mannheimer, 2005). Inom den kvalitativa forskningstraditionen använder man sig av datainsamling med hjälp av exempelvis öppna intervjuer, direkta observationer eller dokumentanalyser/texttolkning, för att sedan tolka sitt material utifrån lämpliga teoretiska perspektiv (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005).

Vi har i vår studie använt oss av en abduktiv metod, en kombination av ett induktivt och deduktivt förhållningssätt. Vi har utifrån det teoretiska området motståndsforskning har valt ut våra frågeställningar och lämpliga informanter, men också skapat olika teman i vårt intervjumaterial som vi sedan kopplat till våra teoretiska utgångspunkter (se Larsson, Lilja, Mannheimer 2005).

Urval

Kriterier för urvalet av informanter utgjordes av att de skall vara, eller har varit aktiva i den utomparlamentariska rörelsen och att de skall arbeta eller ha arbetat som socialarbetare inom politikerstyrd offentlig verksamhet. Vi har intervjuat totalt sex personer i vår studie. För att hitta personer som tillhör den grupp vi är intresserade av att undersöka har vi använt oss av snöbollsmetoden, det vill säga att vi tagit kontakt med en person som vi kände till och trodde skulle vara intressant för vår studie, och sedan har vi genom dennes kontakt/er fått fler kontakter (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005). Vi har strävat efter att göra ett så brett urval som möjligt vad gäller ålder, klass, kön, etnicitet och bakgrund inom socialt arbete. Trots detta är informanterna en påfallande homogen grupp. Detta kan givetvis dels bero på sättet vi har fått kontakt med våra informanter, men också på att det fenomen vi undersöker utövas av en relativt homogen grupp vad gäller dessa kategorier. Vi ser dock våra informanter som representativa för det större sammanhang där de är delaktiga.

Vi har intervjuat sex personer, fem av dessa identifierar sig som kvinnor och en som man. Deras ålder är mellan 27 och 31 år och samtliga har en klassbakgrund som de beskriver

som en blandning mellan arbetarklass och medelklass. Fem av informanterna har tagit sin socionomexamen de senaste fem åren. En av informanterna är socionomstudent i den senare delen av utbildningen och jobbar kontinuerligt på en enhet för stöd och försörjning. Alla våra informanter har haft minst två olika anställningar inom det sociala arbetets fält. Exempel på deras lönearbete är behandlingsassistent, kvinnojour, fältassistent, stödperson på skola och myndighetsutövande socialtjänst (tre stycken). Vad det gäller det ideella politiska arbetet de utför så är det en bredd på vad de har arbetat med tidigare och vad arbetar med i dagsläget. Exempel på detta arbete är asylrätt och antifascistiskt arbete, ockupantrörelsen, djurrättsrörelsen, feminist- och queerrörelsen. Många är, eller har dessutom varit aktiva inom många olika grupper parallellt och arbetar alltså med en antal olika frågor samtidigt.

Avgränsningar

Vi har i denna studie gjort ett antal avgränsningar för att studien skulle bli genomförbar inom ramen för en kandidatuppsats. Till en början avgränsade vi oss när det kommer till antalet informanter. För att få en ytterligare fördjupning och större generaliserbarhet hade det varit lämpligt med fler informanter än de nuvarande sex. Våra informanter ska vara, eller ha varit aktiva inom den utomparlamentariska vänsterrörelsen och samtidigt arbetat som socialarbetare inom offentlig sektor. Vi har också avgränsat oss i vår analys av intervjumaterialet. Vi har använt oss av en omfattande frågeguide och har därför fått ett intervjumaterial som tar upp många olika områden kring uppsatsens frågeställningar. Vi har dock fått välja ut några teman som vi tyckt varit extra relevanta för att svara på våra frågeställningar.

Genomförande

Vårt upplägg för intervjuerna har varit relativt likvärdigt från intervju till intervju. Det som skiljt sig åt är var intervjuerna har blivit gjorda, detta på grund av praktiska omständigheter och informanternas önskemål.

Vi har båda två genomfört intervjuerna, alltså varit aktiva deltagare i samspelet vid intervjutillfällena. Vid genomförandet av intervjuerna har vi använt oss av en standardiserad intervjuguide med öppna frågor där informanterna har svarat på frågorna i en viss ordning och vi har haft samma upplägg på samtliga intervjuer. Detta har varit ett sätt för oss att göra intervjuerna likvärdiga och jämförbara (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005). Intervjuguiden fungerade även som en ram för intervjun. Den gav en struktur åt intervjusituationen som annars, speciellt med användandet av öppna frågor riskerar att bli rörig (Kvale & Brinkmann, 2009). Den fungerade även som en slags checklista av vilka teman och frågor som tagits upp. Intervjuguiden finns som bilaga till uppsatsen. I intervjuerna har vi haft en fenomenologisk utgångspunkt där vi har försökt förstå det sociala fenomen som informanterna är en del av utifrån deras egna perspektiv för att sedan försöka beskriva världen så som de upplever den (Kvale & Brinkmann 2009). Vi har spelat in intervjuerna, dels för att vi själva skulle kunna slappna av och koncentrera oss på intervjun, men även för informanternas skull. Genom att spela in intervjuerna anser vi oss kunna upprätthålla en hög grad av tillförlitlighet, då vi genom att spela in har kunnat gå tillbaka till intervjuerna flertalet gånger för att försäkra oss om att vi har uppfattat informanten korrekt. (Dalen, 2008).

En av intervjuerna genomfördes hemma hos en av uppsatsförfattarna, en annan i en hyresgästföreningslokal vi hade tillgång till. En tredje intervju utfördes på informantens arbetsplats. De resterande tre intervjuerna genomfördes i universitetets lokaler. De två första intervjuerna som genomfördes hemma respektive i en lokal är de som varit lättast att genomföra och som också gett ett resultat som eventuellt skiljer sig något från de andra intervjuerna då de genomgående har ett mer lättsamt och avslappnat innehåll. De pågår under längre tid och innehållet är därför mer utförligt än de andra intervjuerna. Dock har detta inte nämnvärt påverkat i vilken grad intervjuerna har citerats i uppsatsen.

Analysförfarande

Vi har efter intervjutillfället gått igenom intervjumaterialet och valt ut de delar som varit intressanta och som gett svar eller perspektiv på uppsatsens frågeställningar. Vi har valt att istället för att analysera varje fall för sig göra temaanalyser där vi utifrån frågeställningarna och de ämnen som informanterna tar upp formulerat egna teman som vi sedan använt för att kategorisera informanternas svar (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005). Dessa teman är *Konflikt*, *Förhållningssätt gentemot förståeliga och mindre förståeliga typer av motstånd*, *Typer av förändring* och *Att dölja/vara öppen*. Efter att ha bearbetat intervjumaterialet har vi sedan kopplat ihop detta med de teorier vi valt att använda för att belysa och analysera vårt studieområde. Vi har i bearbetningen av materialet skapat vissa teman med hjälp av våra teoretiska utgångspunkter, och vissa andra teman är konstruerade utifrån de frågor vi hade i vår frågeguide, samt våra frågeställningar.

Transkribering

Vi har i denna studie valt att transkribera hela intervjuerna, och samtliga av dem. Detta för att få en så bra överblick som möjligt på intervjuernas innehåll. Att transkribera hela intervjuerna har också gjort att vi enkelt har kunnat gå tillbaka till delar av intervjuerna där vi har behövt försäkra oss om innehållet mer noggrant för att säkerställa att vi uppfattat det informanterna sagt. När vi har citerat intervjuerna har vi valt att skriva om intervjuernas talspråk, till ett mer lättläst skriftspråk, detta med en förhoppning om att inte ha tagit bort några betydelsefulla delar eller gjort några omtolkningar av intervjuernas innehåll och betydelse.

Maktsymmetri i kvalitativa forskningsintervjuer

I alla möten finns det en maktaspekt att ta hänsyn till som kan påverka hur mötet utfaller, eller i vårt fall hur intervjuerna utfaller. Detta är något som Kvale & Brinkmann (2009) tar upp. De påpekar att trots att den kvalitativa forskningsintervjun baserar sig på en ömsesidig förståelse, så är det ingen dominansfri zon. De påpekar att den kvalitativa forskningsintervjun istället är ett specifikt professionellt samtal där det finns en tydlig maktrelation mellan den som intervjuar och den som intervjuas. Det är forskaren som ställer frågor och definierar vad intervjun ska handla om, vad som är intressanta svar och som avgör när intervjun ska avslutas (Kvale, Brinkmann, 2009). Det är alltså en form av envägsdialog som inte syftar till ett bra samtal, utan snarare är ett sätt för forskaren att få tillgång till berättelser, beskrivningar och texter. Upplägget kan dessutom ha en mer eller mindre dold agenda, att forskaren vill skaffa sig information utan att informanten

är medveten om vad hen är ute efter. Utöver detta har forskaren tolkningsmonopol på vad informanten avser att uttrycka och forskaren har därmed det exklusiva privilegiet att konstituera "sanningen".

Våra informanter har samtliga själva erfarenhet av att skriva uppsatser inom ramen för socionomutbildningen och vi upplever att detta påverkat maktrelationen mellan oss som intervjuare och informanter på ett positivt sätt då våra informanter har kunnat relatera till vår position och vår uppgift. Därmed inte sagt att maktassymetrin inte existerade då vi som intervjuare aldrig kan komma ifrån vår position som de som har tolkningsföreträde. Att vi dessutom i samtliga intervjuer varit två intervjuare och en informant har troligtvis också förstärkt informantens position som underordnad.

Vi har en socialkonstruktivistisk förståelse gällande hur man genom språkliga diskurser gör kategoriska uppdelningar i hur man skall förstå människan och dess förutsättningar, egenskaper, och vad som är sanningen. I och med denna förståelse är vi öppna för att vi genom dessa intervjuer och tolkning av intervjuerna inte försöker få fram den definitiva "sanningen", utan detta är vår tolkning av "sanningen". Detta gäller givetvis också de teorier vi har valt för att analysera vårt material, och de analyser och slutsatser vi gör i vår studie.

Etiska överväganden

Monica Dalen (2008) beskriver fem områden som är av speciell vikt vid etiska reflektioner; *Krav på konfidentialitet, krav på samtycke, krav på att bli informerad, krav på skydd för barn och hänsyn till svaga grupper*. Dessa utgår från etikprovningsslagen (2003:460) samt Vetenskapsrådets forskningsetiska principer för humaniora och samhällsvetenskap. Dessa fem områden har vi använt oss av i våra etiska hänsynstaganden och reflektioner.

Vid intervjutillfällena överlämnade vi informationsbrev till informanterna och erhöll *samtycke* från informanterna. Informationsbrevet finns som bilaga till uppsatsen. I dessa brev beskriver vi syftet med studien samt att vi garanterade att deltagarna kommer att vara *anonyma* i presentationen av materialet och att deltagandet i studien är frivilligt. I samband med intervjutillfällena gick vi även igenom breven muntligt med informanterna och diskuterade dess innehåll. Vi informerade även om att man när som helst kan avbryta sin medverkan i studien. Vi anser även att vi uppfyllt kravet på informerat samtycke, när vi i den initiala kontakten med informanterna presenterade vårt syfte med studien, och redogjorde för vilken roll informanterna genom sitt medverkande kommer att ha. Samtliga informanter är över arton år gamla. (Dalen, 2008). I presentationen av vår studie benämns informanterna IP1-IP6 i syfte att avidentifiera dem. "IP" är en förkortning för intervjuperson. Tanken med att ge informanterna ett nummer är för att de som läser studien, samt informanterna lätt skall kunna följa vem som säger vad så att inga oklarheter uppstår kring detta. Vi har eftersträvat att undvika detaljer i materialet som skulle kunna komma att avslöja identiteten på informanten, i vissa fall har vi även gjort små förändringar av bakgrundsinformation för att försvåra identifiering av informanten. Dessa små förändringar så som att till exempel ändra deras ålder gör inte utfallet av studien mindre trovärdigt.

I slutskedet av arbetsprocessen, i samband med vårt analysarbete återkopplade vi till informanterna. De fick då möjlighet att läsa de citat vi valt att använda. De fick också möjligheten att komma med kommentarer och eventuella synpunkter ifall man upplevt sig

missförstådd eller felciterad samt möjlighet till klargöranden och tillägg. Ingen av våra informanter ville dock ändra eller tillägga något.

Vårt syfte har varit att intervjua samtliga informanter i egenskap av deras professionella position som socialarbetare, men också i deras position som aktivister. Därmed anser vi att det har varit nödvändigt att göra speciella hänsynstaganden utifrån att våra informanter till viss del är i en utsatt position då de potentiellt skulle kunna bli av med sina arbeten om omfattningen av aktivismen kommer fram och vi har därför varit noggranna i vår avidentifiering av informanterna.

Som vi tagit upp innan är maktfördelningen asymmetrisk i intervjusituationen och därmed finns alltid risken att informanten anpassar sina svar utefter forskarens eventuella syften med studien istället för att ge uttryck för egna reflektioner och åsikter. I vårt fall anser vi denna risk vara liten då det är frågan om en kandidatuppsats som är av relativt begränsad omfattning. Även ämnet i sig har gjort att det inte är vi som är experter, utan informanterna, då det handlar om deras egna upplevelser och erfarenheter, och det torde de i rimlighetens namn vara experterna på. Vi är dock medvetna om att maktaspekten alltid är närvarande mellan forskare och informant i en intervjusituation.

Vi är också medvetna om att vår studie är påverkad av att vi själva till viss del kan identifiera oss med våra informanternas positioner, och även om vi inte kände våra informanter personligen så har vi delat ideologiska utgångspunkter och haft liknande referensramar. Detta upplever vi påverkade intervjusituationerna positivt då det för informanterna var lättare att svara på frågor på ett sätt som inte krävde förklaring av exakta ideologiska utgångspunkter, men samtidigt hade frågorna och framförallt följdfrågorna sett annorlunda ut om vi ställt dem med en annan förståelse för informanternas positioner.

Generaliserbarhet, reliabilitet och validitet

Den kvalitativa forskningens reliabilitet och validitet är något som länge diskuterats i forskningssammanhang då man inte kan säga att den kvalitativa forskningen är objektiv eller mätbar på det sätt som den kvantitativa forskningen gör anspråk på att vara då den kvalitativa forskningen fokuserar på upplevelser och tolkning av fenomen och där forskaren är med och skapar den kunskap som presenteras eftersom forskaren aldrig är fri från sin egen förförståelse (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005). Kvalitativ forskning kan dock ändå sägas vara objektiv i den bemärkelsen att forskaren gör sig medveten om sin förförståelse, sina fördomar och sin subjektivitet och hur det bidrar till den kunskap hen producerar med sin forskning (Kvale, Brinkmann 2009).

Reliabilitet, konsistens och tillförlitlighet, i en kvalitativ forskning kan prövas genom att undersöka studieresultatens logik och genom att undersöka och belysa studieobjektet utifrån så många möjliga aspekter som möjligt vad gäller metod, datakällor, undersökare och teoretiska perspektiv (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005). Reliabiliteten vid intervjustudier kan sägas bero på huruvida informanterna skulle ge andra svar till andra intervjuare med samma frågor, om frågorna varit av ledande karaktär och dylikt (Kvale, Brinkmann 2009).

Validiteten i en studie behandlar frågan om forskningens sanningsgrad och giltighet, och att forskningen bygger på riktiga slutsatser korrekt härledda från sina premisser (Kvale, Brinkmann 2009). Validiteten beror också på om läsaren av studien kan skapa sig en

tydlig bild av det som studeras via det som presenteras i studien (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005).

I vår studie har vi eftersträvat att diskutera och analysera vårt material ur så många olika perspektiv som möjligt, och att göra våra tolkningar utifrån flera olika tänkbara betydelser av vårt studiematerial och de teorier vi använt för analys. Vi tycker därför att vår studie har en god reliabilitet och validiteten också kan sägas vara god. Inom den kvalitativa forskningstraditionen hävdar man ofta att kvalitativ forskning är för specifik och tolkningsberoende för att dess resultat ska kunna vara generaliserbart (Larsson, Lilja, Mannheimer 2005:118). Men även om den kvalitativa forskningen i allmänhet och vår studie i synnerhet bygger på en fördjupad analys av ett specifikt och avgränsat område så tycker vi att studiens resultat kan appliceras på mer än vårt studieområde. Som vi skrev i avsnittet om vår förförståelse så handlar vår studie inte enbart om utomparlamentariska vänsteraktivister, utan de som urvalsgrupp fungerar som ett exempel för att visa på processer, förhållningssätt, bestraffningar och belöningar utifrån att vara i motståndsposition. I generaliserad bemärkelse handlar studien om just detta, vilket också gör studien jämförbar med andra studier som undersöker dessa processer.

Samarbete

Vi har varit två författare till denna studie och vi kommer här beskriva hur vi har lagt upp vårt samarbete. Vi har genomfört alla intervjuer tillsammans och har också mestadels suttit tillsammans vid transkriberingen av dem. Vi har i princip skrivit alla uppsatsens delar tillsammans, men har ändå delat upp det övergripande ansvaret för uppsatsen olika delar mellan oss. Christian har haft det övergripande ansvaret för följande kapitel; Struktur, motstånd och demokrati – en kontextualisering, delarna om socialkonstruktivism, och diskurs i teorikapitlet, samt om Mathiesens disciplineringsbegrepp i samma kapitel. Olga har haft det övergripande ansvaret för följande kapitel; Tidigare forskning, metodkapitlet, delarna om maktbegreppet, motstånd i kollektiva processer och motstånd och identitetsskapande i teorikapitlet samt det övergripande ansvaret för analyskapitlet. Vi vill dock poängtera att vi upplever att vi båda gått igenom och skapat uppsatsens texter tillsammans i väldigt stor utsträckning.

2. ANALYS

Vi kommer här presentera resultaten av våra analyser av vårt empiriska material och diskutera materialet med hjälp av våra teoretiska utgångspunkter. Vi kommer att börja med en kort sammanfattning av berättelserna från våra informanter, för att sedan diskutera resultatet närmare utifrån tidigare nämnda teman och ett antal underteman som vi tycker varit centrala i informanternas svar på våra frågor.

INTRODUKTION/SAMMANFATTNING

Våra informanter är alla aktiva inom en autonom utomparlamentarisk vänsterrörelse och samtidigt arbetar de, eller har de arbetat som offentligt anställda socialarbetare. Inom arbetet ser våra informanter att man kan göra motstånd på olika sätt. De diskuterar dels den individuella arbetssituationen som gör att motståndet kan handla mycket om vilket *förhållningssätt* man väljer att ha till de man arbetar med och för. Dels anges att man som myndighetsutövande socialarbetare ofta också arbetar relativt ensamt gör att man kan vara rätt *fri i de beslut man fattar*, åtminstone om man håller sig inom ramen för normen på arbetsplatsen och i samhället i stort.

I de fall där regler och praxis motsäger informanternas egna värderingar väljer informanterna – om möjligt – att *bortse från denna praxis* eller dessa regler. Detta görs inte öppet på arbetsplatsen och diskussioner om praxis, normer och regler tas istället i andra mer övergripande sammanhang. Samtliga informanter har haft som en viktig och aktiv strategi för förändring att *diskutera synsätt, normer och värderingar* i arbetet med sina kollegor och chefer utifrån ett mer strukturellt perspektiv. Informanterna ifrågasätter också samhällsnormer och strukturer enbart *genom att leva på ett icke-normativt* sätt och befinna sig i den normativa miljö som de upplever att deras arbetsplatser utgör. Genom att göra icke-normativa val av samlevnadsform, vad man äter, hur man talar om samhällsfenomen etcetera har informanterna upplevt att man haft möjlighet att diskutera frågor utifrån deras egen livsstil.

Även om informanterna ser att det finns stora *möjligheter* till förändring inom ramen för arbetet så är de också medvetna om att det finns vissa *begränsningar*. Detta handlar dels om personlig livssituation, tid och engagemang, dels att möjligheten till motstånd är beroende av kulturen på arbetsplatsen, chefen, eventuella repressalier och hur mycket stöd de upplever sig ha utanför arbetet. Ju svårare situation och ju mer motstånd desto mindre resurser finns kvar till att utöva motstånd.

De flesta av informanterna har inte upplevt några *disciplinära konsekvenser* av sitt politiska ställningstagande. Flera informanter har prickar i belastningsregistret men detta är inte något som (hittills) har påverkat deras möjligheter att få en anställning. I två fall har dessa dock tagits upp för diskussion och att det fördröjt anställningsprocessen, men ändå inte hindrat anställning. Däremot upplever alla olika grader av *sociala konsekvenser* på sina arbetsplatser, de flesta upplever att de snabbt blivit stämplade som den ”jobbiga vänsterfeministjejen” eller bara allmänt besvärlig och krånglig. Detta är dock beroende av om man uppfattas som biologisk *man eller kvinna*, informanten som identifierar sig som man har övervägande fått positiv respons på sina ställningstaganden, något som inte de kvinnliga socialarbetarna har upplevt att de har fått.

BEARBETNING AV EMPIRISKT MATERIAL

TEMA 1. Konflikt

Våra informanter känner sig alla delaktiga i den utomparlamentariska vänsterrörelse där det system som samhället är organiserat efter idag inte har särskilt stor legitimitet. Att då som offentliganställd socialarbetare arbeta inom det system som de själva kritiserar eller tar avstånd från upplevs av de flesta av våra informanter som mycket konfliktfyllt. Som vi presenterar nedan så är det en väldig samstämmighet bland våra informanter kring hur de upplever konflikten mellan att vara politisk aktivist och socialarbetare inom offentlig sektor. Vi har valt att i det här avsnittet citera samtliga av informanterna för att vi tycker att konfliktperspektivet är det mest centrala för informanternas förhållningssätt i relation till arbete och aktivism. Det är också genom konfliktperspektivet vi tror att vi får bäst förståelse för informanternas upplevelse av avvikelse från arbetsgrupper och samhällets normer.

“Konflikten består i att jag representerar en makt som jag är kritisk mot, och en makt som jag inte vill ska finnas eller se ut som den gör, det tänker jag är den centrala biten, och det låter ju helt galet att jobba kvar som socialsekreterare om man hatar staten. Sen tänker jag att det är så stor skillnad på åsikten och att utföra sina åsikter för att konsekvensen kanske inte påverkar makten utan kanske påverkar andra som påverkar makten, och det kanske är ett sätt att göra mig själv viktigare än vad jag är men konflikten är ändå uppenbar. Sen tänker jag också att en samhällsinstitution är baserad på vissa värderingar och jag är emot de värderingarna och det är klart att det är en konflikt. Jag vill inte att det ska finnas en stat utan att vi ska hjälpas åt och så jobbar man med myndighetsutövning. Jag tycker inte att man ska bekräfta och representera en tvåsamhetsnorm och ändå så arbetar vi utifrån sambolag och äktenskapsbalken, eller att man måste ha könsdefinition för att kunna fungera i systemet, massa sådana saker som reproduceras i rutiner och lag.”IP1

I detta citat ger informanten uttryck för vad han anser vara den grundläggande konflikten i arbetet som socialarbetare, nämligen att i sitt lönearbete vara delaktig i att upprätthålla en makt som han är kritisk mot och att vara en del av bevarandet av en stat han uttryckligen hatar. Informanten uttrycker att han dessutom genom sin yrkesposition är delaktig i reproducerandet och upprätthållandet av lagar, normer, värderingar som går stick i stäv med hans privata politiska position.

Att detta är en stor konflikt är något som informanten i citatet nedan upplever och tar upp. Genom att utföra sitt arbete upplever hon sig delaktig i bevarandet av vad hon tycker är förtryckande strukturer. Hon ser också en konflikt i att hon förväntas lösa strukturella problem med individuella lösningar. Det blir alltså en dubbel konflikt, dels en konflikt i upprätthållandet av systemet, dels en konflikt i vad hon identifierar som de verkliga orsakerna bakom de problem hon arbetar med.

“Definitivt! Det är en jättestor konflikt som man måste deala med varje dag i jobbet. Den konflikten består i att man tyvärr kan se socialt arbete som ett upprätthållande av strukturerna och där i finns jag och är med och upprätthåller de strukturer som jag egentligen föraktar och hatar. I mitt politiska arbete försöker jag ju arbeta mot de här samtidigt som jag i lönearbetet

upprätthåller detta och det är en jättekonflikt och ibland så står jag handfallen. I arbetet handlar det om att genomföra individuella lösningar där jag ser strukturella problem, att hålla kvar människor i fattigdom, ja men omfördelning av resurser och även just att samarbeta med till exempel polis och socialtjänst som kanske blir det tydligaste av de här upprätthållandena av maktstrukturerna, så är det jättesvårt och problematiskt [...] Att förhålla sig till lagen tycker jag är problematiskt. Jag kan förstå varför ungdomar begår olika slags brott och i min roll så ska jag ju arbeta för att de inte ska vara kriminella. [...] Jag i min yrkesroll har definitionsrätt på vad ett socialt problem är. Mitt uppdrag är att normalisera och anpassa ungdomar till ett samhälle som jag inte tycker är ett öre värt. Det ligger på så många olika nivåer.” IP2

I citatet nedan uttrycker informanten att hon trots att hon medvetet valt bort att arbeta med myndighetsutövande arbete ändå upplever sig ha en kontrollposition hon inte var riktigt medveten om att socionomer kunde ha när hon började socionomutbildningen. I citatet tar informanten upp en viktig aspekt, nämligen att hon upplever att det finns en stor skillnad mellan det som lärs ut på socionomutbildningen och det faktiska arbete som hon förväntas göra när man kommer ut i yrkeslivet.

“Ja, jag ser en konflikt där som jag inte var riktigt medveten om när jag utbildade mig till socionom. Jag kanske var lite medveten om det men förstod inte vidden av det svenska politiska systemet. Alltså att socialarbetare får en sådan fruktansvärd kontrollposition i hela samhället, i välfärdsapparaten. [...] Det känns som det är så, inom väldigt många yrkesgrupper, jag menar även inom boende och som behandlingsassistent. Man har inget myndighetsutövande men ändå blir man en företrädare för samhället och samhällets lagar och regler [...] Och för mig blir det väldigt mycket i min yrkesroll som jag måste stå upp för men som jag inte står för. Det blir en jättekonflikt som jag brottas med hela tiden och jag försöker stå upp för det som jag tror på och som jag faktiskt har socionomutbildningen som uppbackning för.” IP5

Informanten i citatet nedan tar även upp att hon upplever en konflikt som grundar sig i det maktövertag hon tycker sig ha som socialarbetare. Det medför skam när hennes klienter tackar henne för att de får de saker de egentligen har rätt till. En central del i den utomparlamentariska kampen är att utjämna olika maktojämnheter, och att då sitta på en sådan uppenbar maktposition skapar enligt informanten känslor av att det är omoraliskt.

“Ja, konflikten består i massa saker, det känns som ett omoraliskt jobb, i relation till hur jag vill att samhället ska vara, eller det sättet jag strävar åt att det skall vara när jag jobbar för en samhällsförändring. Och så kommer jag till jobbet och måste upprätthålla allt jag inte står för. Det känns väldigt moraliskt dåligt och jag skäms över jobbet jag gör ibland, som när folk säger tack så mycket för nått. Då skäms jag för maktövertaget jag har, att jag har en yrkesroll, det är ingen roll jag vill ha, jag vill inte vara den personen [...] Det känns som en stor sorg det här jobbet, jag fattar inte hur man kan jobba här utan att känna en stor sorg över hur samhället är.” IP6

En av informanterna upplever inte att hennes politiska engagemang står i konflikt med hennes arbete. Detta säger hon själv beror på att hon inte har någon myndighetsutövning i sitt arbete,

och att hennes uppdrag är att stötta och peppa ungdomar i skolan, något som hon inte tycker strider mot hennes politiska ideal.

“Nej, jag gör faktiskt inte det.. Jag är så lycklig att jag inte har något myndighetsutövande i min yrkesroll, mitt uppdrag är att vara en stödjande och peppande person och att funka som en brygga mellan socialtjänst och skola.” IP3

Ovan har vi diskuterat hur våra informanterna beskriver och förhåller sig till den konflikt det innebär att vara utomparlamentariskt organiserad och samtidigt vara socialarbetare inom offentlig sektor. Den av våra informanter som inte hade någon erfarenhet av myndighetsutövande socialtjänst upplevde inte att det fanns en konflikt mellan hennes politiska ståndpunkter och arbetet, men alla resterande informanter som har erfarenhet av myndighetsutövande socialt arbete upplever en väldigt tydligt konflikt mellan deras politiska ideal och deras yrkesroll. I svaren vi har fått av informanterna är de mycket tydliga i att detta är en stor och betydelsefull konflikt för dem. Flera av dem resonerar kring att de arbetar inom och upprätthåller ett system som de i grunden hatar och att det i sig är väldigt motsägelsefullt. Som informanterna beskriver det så handlar det inte om att de är kritiska till vissa delar av samhällssystemet utan deras politiska övertygelse handlar enligt dem om att samhället är fel i grunden, och borde vara organiserat på ett annat sätt. Vi har i studien försökt att belysa detta genom att göra en kontextualisering av samhällssystemet utifrån ett utomparlamentariskt perspektiv, och utifrån den förståelsen är informanternas konfliktfyllda upplevelser av sina positioner förklarliga. Som vi diskuterat innan kan informanternas upplevelse av konflikt också kopplas till de ambivalenta känslor som vissa av informanterna uttrycker, då de rör sig mellan olika kollektiva identiteter (Wasshede, 2010).

Ambivalens - privat: inte nog radikal, jobbet: för radikal

En av informanterna upplever att hennes världar krockar. I de sammanhang hon rör sig privat ses hon inte som tillräckligt radikal på grund av att hon jobbat med myndighetsutövning, och hennes omgivning ser det som att hon går med på “systemet” genom att jobba inom det. Samtidigt upplever hon att hon på arbetet är för radikal och därför delvis står utanför det sociala sammanhang som arbetsplatsen utgör.

“Ja, i och med att jag rör mig i ganska autonoma, utomparlamentariska kretsar och sen jobbar inom kommunen, att många har ju bilden att det är ju att jobba inom systemet och det finns många olika synsätt på huruvida det är bra eller dåligt. Man kan ju tänka att systemet existerar och då får vi förändra det inifrån och vissa väljer att inte jobba i det alls för att man då tycker att man går systemets ärenden. Men jag ser det som att det iallafall är bättre att röra sig inom det och försöka förändra det, men risken är ju att man skalas av... Så det finns ju verkligen en konflikt, att man på sin arbetsplats blir det svarta fåret och att utanför blir man också det för att man går, man ses lite som, helt plötsligt är man lite i gråzonen för vad man är och vad man står för och att det finns fördomsfulla bilder och att det upplevs som lite jobbigt att inte ha en självklar hemvist någonstans.” IP4

Att vara organiserad i ett sammanhang som ställer sig utanför och i motståndsposition till det större samhället bygger på att man inom det alternativa sammanhanget skapar en egen kollektiv

identitet där gruppens egna normer och värderingar gäller som grund för identifieringen bland de som tillhör gruppen (Wasshede 2010). Diskurser som skapas inom de olika grupperna blir tydligt motstridiga. Att då som socialarbetare arbeta med myndighetsutövning som i exemplet ovan strider tydligt mot den alternativa gruppens kollektiva identitet och blir problematiskt för informanten. Att dessutom uppleva att man står utanför arbetsgruppens gemensamma värderingar skapar en känsla av utanförskap som gäller båda sammanhangen.

Vi har här beskrivit hur vissa av våra informanter känner stor ambivalens i rollen som socialarbetare inom offentlig sektor, samtidigt som de på grund av sitt yrkesval också blir kritiserade i sina politiska sammanhang för att arbeta inom systemet. Att vara politiskt organiserad innebär som vi beskrivit tidigare, att vara delaktig i en kollektiv identitet, ett "vi" som är grundat på gemensamma övertygelser och värderingar inom gruppen (Wasshede 2010). En arbetsplats fungerar i praktiken också som en kollektiv identitet då man förväntas ha en gemensam värdegrund och normer att arbeta utifrån. För våra informanter innebär detta en ambivalens då de olika kollektiva identiteterna inte överensstämmer med varandra. De skilda identiteterna representerar olika, och ibland totalt motstridiga normer, vilket skapar en känsla av utanförskap i båda grupperna enligt några av våra informanter. Denna ambivalens mellan de olika kollektiva identiteterna är enligt informanterna en stor påfrestning och de beskriver att det är någonting som gör att de emellanåt överväger att lämna arbetsplatsen. Att befinna sig i en ständig konflikt mellan motstridiga ideal och normer innebär dock att man aktivt tvingas förhålla sig till konstruktionerna av vi:et och vad det kollektiva vi:et bygger sin identitet på. Som Wasshede (2010) skriver så är inklusions- och exklusionsprocesser ständigt närvarande i skapandet av dessa kollektiva identiteter. Att skapa ett vi innebär att inkludera vissa normer/företeelser och att exkludera andra. Wasshede (2010) menar vidare att konflikter och paradoxer är nödvändiga för att en rörelse/kollektiv identitet ska utvecklas, och vi menar att genom att våra informanter dagligen ställs inför den stora konflikt de beskriver så måste de också på ett aktivt sätt förhålla sig till vad det innebär. Vi håller med Wasshede i hennes konstaterande att "utan dessa (konflikter) tystnar diskussionerna och därmed motståndet" (Wasshede, 2010). Utifrån detta sett att se på informanternas ambivalens kan de snarare förstås som en drivkraft för fortsatt motståndsarbete, även om informanterna själva upplever ambivalensen som påfrestande.

TEMA 2. Förhållningsätt gentemot förståeliga och mindre förståeliga typer av motstånd

Våra informanter har ägnat sig åt många olika typer av aktivism och deras motståndshandlingar har stor spridning. Det har dock blivit tydligt för oss att när informanterna talar om sin aktivism så förhåller de sig hela tiden till hur normbrytande deras handlingar är. Vi har därför valt att dela upp hur de talar om sina motståndshandlingar i två olika kategorier, dels de handlingar som vi upplever att informanterna tror är lätta att förstå och finna sympatier för, dels de handlingar som vi upplever att informanterna tror är svårare att förstå och svårare för människor i allmänhet att stödja. Vi gör denna uppdelning för att informanterna själva förhåller sig till sina motståndshandlingar på detta sätt. De väljer exempelvis vad de berättar om för sina kollegor utifrån vad de tror att kollegorna kommer att acceptera eller inte. Men vi ser också att de olika typerna av motstånd kan tänkas få olika konsekvenser för dem som utför handlingarna.

“Jag tror att de inte skulle uppskatta det. De är väl normsälla personer som tycker att det är bra om man engagerar sig i typ Rädda Barnen och att man har ett fadderbarn eller så. Jag tänker på svälten i Somalia, men jag tror inte att de tycker att man skall gå över en viss slags gräns, man skall stå för vissa saker. Då skall man inte ligga fastkedjad under en bärgningsbil vid förvaret för hur hade det sett ut? Det är som jag fått höra att jag inte har tagit till mig rollen som myndighetsperson. Har man inte det är man en annan slags person. Jag tror att de inte skulle tycka det är bra, man skall bry sig och tycka om rätt saker, sådana där normgrejer.” IP6

Detta är ett tydligt exempel på våra informanternas sätt att resonera kring vad de väljer att ta upp eller inte ta upp på sina arbetsplatser utifrån vilka konsekvenser de tänker sig att det de berättar eller diskuterar kan få. Att förhålla sig till sitt eget motstånd så som i exemplet ovan kan förstås med hjälp av Mathiesens disciplineringsbegrepp, där han menar att man genom att man socialiseras in i samhällets rådande normer lär sig vad som ingår i den roll man har fått/positionerat sig som. Mathiesen menar också att själva *professionaliseringen i sig* är en del av den dolda disciplineringen, vilket vi ser exempel på här då våra informanter är mycket medvetna om vad som ingår i deras profession och när de bryter mot detta. Det “goda” motståndet skulle kunna rymmas inom ramen för vad som är professionellt medan informanterna väljer att till exempel inte berätta om sådant motstånd som inte kan rymmas inom denna ram (Mathiesen, 1978).

Det är skillnad på vad man riktar sitt motstånd mot. Just när det gäller en fråga som har ett ganska brett och folkligt stöd som asylrättsrörelsen där man kan se vilka som engagerat sig i den frågan, så är det till exempel många kyrkor och då tror jag det är lättare att också inte se det som en så stor politisk fråga även om det är en politisk fråga. Folk skulle kunna vifta bort det med att det är en human fråga. Så definitivt är det skillnad och att det kanske verkar harmlöst att blockera en väg med sin kropp och låta sig bli gripen, att man inte smiter från polisen. Tanken om att man kan stå för vad man har gjort genom att vara kvar på plats, det tror jag spelar stor roll och det behöver inte vara att bryta mot lagen [eller inte] utan det handlar om vilka frågor.” IP2

För informanterna är det en skillnad på motståndshandlingar som har en tydlig koppling till socialt arbete såsom exempelvis att delta i blockader vid flyktingförvar för att förhindra att människor avvisas till länder de flytt från, något som flera av våra informanter varit delaktiga i. En sådan aktion kan enligt informanterna lätt förstås ur ett mänskliga rättigheter-perspektiv. Det är också en bredd på vilka organisationer som deltar i blockaderna och det gör att informanterna inte har några egentliga betänkligheter kring att berätta om sitt deltagande i sådana aktioner. Att däremot snatta eller uppmana till snatteri, för att man tycker att det är en politiskt motiverad handling att ta från näringslivet, är en motståndshandling som informanten inte tror är lika socialt accepterad. Därför väljer informanten att inte prata om det öppet av rädsla för att bli missförstådd och därmed utanför det sociala sammanhanget på arbetet. Rädslan gäller även att förlora i trovärdighet på andra områden.

De av informanterna som är aktiva inom djurrättsrörelser säger att de ofta diskuterar köttätande på sina arbetsplatser men att de inte tar upp sitt deltagande i djurrättsliga aktioner. Att välja vad av sin aktivism man tar upp och inte tar upp på sin arbetsplats blir ett sätt för informanterna att hantera det utanförskap de upplever i form av att alltid stå utanför

samhället på grund av sina värderingar. Även om de flesta upplever sig som en del av sitt arbetskollegium så beskriver de en känsla av att inte vara riktigt delaktig och att deras delaktighet/insmältande beror av att de anpassar sig till de värderingar som råder på arbetsplatsen. Dessa värderingar upplever flera av informanterna står emot deras egna värderingar. Detta kan förstås ur Kristevas teori om det abjekta,. Det som är alltför avvikande för att förstås blir förkastat och för att inte bli förkastad måste man hålla sig inom vissa av samhället/omgivningen givna ramar. Våra informanter är uppenbart medvetna om att de agerar enligt dessa förutsättningar, och förhåller sig till på så sätt att de väljer vad och på vilket sätt de berättar om sin aktivism (Wassberg, 2010). Informanternas känslighet för vad som kan sägas och inte kan också kopplas till de teorier om disciplinering, där makten genom att använda sig av olika dolda strategier sätter ramarna för vad som är talbart och vad som inte är det (Mathiesen, 1978). Om man kliver för långt utanför dessa ramar riskerar man att inte bli hörd alls och förlorar därmed helt möjligheten att påverka.

I avsnittet om de *olika typer av motstånd* som våra informanter ägnar sig åt så delade vi upp deras motståndshandlingar i de som kan upplevas som kontroversiella och de typer av handlingar som är lättare att förstå och att gilla. Denna uppdelning gjorde vi för att vi märkte att det var tydligt att våra informanter förhöll sig till sina motståndshandlingar utifrån vad de trodde att omgivningen tänkte om handlingarna. I de fall informanterna trodde att deras kollegor eller chefer skulle bli provocerade eller ge dem negativa konsekvenser så valde de att inte berätta om handlingarna, medan andra handlingar upplevdes som lättare att prata om då informanterna antog att handlingen var lättare att förstå och att gilla för kollegor och chefer. Exempel som vi tagit upp på handlingar informanterna tror kommer upplevas som kontroversiella handlingar är djurrättsliga aktioner och att snatta som politisk metod, medan exempel på handlingar som de upplevt som lättare att förstå varit exempelvis asylrättsliga aktioner. Vi har förstått informanternas sätt att förhålla sig till detta med hjälp av Mathiesens (1978) disciplineringsmodell för den dolda disciplineringen och Foucaults (1993) diskurs- och maktbegrepp. Vi har också dragit paralleller till Kristevas (1991) begrepp, abjekt.

Som vi förstår informanternas förhållningssätt agerar de hela tiden utifrån en förutfattad uppfattning om vad samhället tycker är bra respektive dåligt, detta för att de är medvetna om att deras motståndshandlingar ibland går utanför den rådande diskursen om vad som är en okej politisk handling. Informanterna beskriver att det är viktigt för dem att behålla sin trovärdighet som kompetenta socialarbetare, och att de väljer att inte berätta om alla sina politiska handlingar för att inte riskera att underminera denna position. De förhåller sig också till risken att ses som abjekta i den bemärkelsen att de genom att vara öppna med även de oförståeliga politiska handlingarna riskerar att bli betraktade som oförståeliga själva (Kristeva 1991), och detta skulle leda till ännu större utanförskap och distans till arbetsgruppen. Och till att tappa sin röst och förmåga att påverka på det hela taget.

TEMA 3. Typer av förändring

Bland informanterna finns det olika typer av förändringsmetoder. Informanterna använder sig av dessa olika metoder beroende på vad det är de gör motstånd mot och i vilket sammanhang motståndshandlingen sker. Att göra en blockad utanför ett flyktingförvar är en metod för att

aktivt stoppa avvisningar, medan att ta diskussionerna i arbetsgruppen om konsekvenserna av köttindustrin är ett exempel på att genom att diskutera sina värderingar hoppas på att de sprids.

Bit-för-bit-förändring

Flera av informanterna tar upp att de lägger stor vikt vid att förändra sina arbetsplatser genom att ta diskussioner om frågor de tycker är viktiga. Ett sätt att uppnå förändring är därigenom att arbeta för att bit-för-bit förändra och påverka systemet.

“Ja, det tänker jag att man kan göra, men det handlar om vilka kollegor, vilken chef man har, vilken energi man har själv, hur länge man befunnit sig i motståndssituation. Det finns olika synsätt och förhållningssätt och, det kan till exempel vara hur mycket bistånd man kan bevilja; i och med att ramlagen är väldigt vid och det är individuella beslut. Samtidigt har man en arbetsgrupp där man tar upp sina klienter och där finns det en kultur som kan prägla och i den gruppen kan man ju försöka ta strider och bryta upp normer, så den möjligheten finns ju och i och med att jag har den individuella friheten i mångt och mycket och att det inte är någon som direkt kontrollerar mitt jobb. [Det] beror nog väldigt mycket på arbetsplats, och då skulle man ju kunna göra, givmildare bedömningar, men det beror på ens förutsättningar runt omkring och att många ändå får böja sig för sin vilja men att man ändå har tagit fram det och tar man fram det varje gång kan det ändå luckra upp synsätt lite.” IP4

Att vara utomparlamentarisk aktivist innebär att du ingår i åtminstone två större kollektiva vigrupper. Dels den ideella motståndgruppen där man genom intressegemenskap arbetar mot och för samma mål, i den gruppen har man en möjlighet att välja vem man arbetar med. Dels arbetsgruppen man ingår i genom sitt lönearbete. I denna grupp har man inte lika stor möjlighet att välja vem man skall samarbeta med, utan detta styrs uppifrån av chefer (Thörn, 1997). Informanten säger här att det som styr denna kollegiala arbetsgrupps beslutskultur är inte intressegemenskap, utan i gruppen rådande normer, värderingar och samhällets lagar. Dessa kan man välja att tolka på ett mer eller mindre generöst sätt. Hon påpekar sin relativt sett stora möjlighet att inom kontorets fyra väggar fatta de beslut som utifrån hennes egna politiska ståndpunkter är riktiga, men också att hon genom att diskutera saker i arbetsgruppen sakta men säkert försöker luckra upp dessa normer och värderingar. Genom att ta diskussioner dekonstruerar hon förgivettagna sanningar och försöker förändra den kultur som råder på arbetsplatsen (Winther Jörgensen, Philips, 2000).

Om informanten i exemplet ovan försöker att förändra arbetskulturen, med vidhängande normer och värderingar utifrån “logiska” och mer “objektiva” ifrågasättanden och resonemang, så kan man säga att de två informanterna nedan ger uttryck för en annan form av bit-för-bit förändring och motstånd. Genom att använda sig själv och vara öppen med sina livsval, som exempelvis vegan, nykterist eller att leva icke-heteronormativa eller icke-monogama förhållanden, försöker informanterna förändra normer/värderingar och bredda synsätt på sina arbetsplatser. På detta sätt dekonstruerar de också rådande strukturer och normer kring hur de bör vara.

“Jag tänker att motstånd kan vara på en massa plan. Allt från att göra andra val som att vara vegan, men det kan också vara att tänka utanför normen, att våga fast det är väldigt svårt och smärtsamt, att gå utanför heteronormen. Jag tänker att alla små val man kan göra som att välja

att vara solidarisk och vara nykter till exempel. Det finns flera sätt att tänka motstånd själv, för individen, även om de är uttalade eller inte, som att välja en annan kost och sådant. Motstånd för mig är väl väldigt mycket de valen jag gör, jag är vegan, nykterist, hur jag ser ut, det är också motstånd tänker jag.” IP6

Denna strategi, att använda sig själv som levande exempel i en tänkt förändringsprocess rörande kollegors, brukare, chefers normer och värderingar används även av denna informant:

“Jag använder mig väldigt mycket av mig själv, att jag inte lever så normativt, att jag inte är hetero, att jag inte har normativa relationer, i monogama parrelationer, att jag aktivt väljer att vädra min åsikter, att jag offentligt har gjort aktioner och så vidare “IP2

Förändra genom att få som man vill

I en del fall har informanterna fått igenom de förändringar som de velat, och de problematiserar då motståndspositionen genom att fundera över huruvida det är motstånd när man får sina idéer genomförda.

“När jag på en arbetsplats ifrågasatte rutinerna så fick jag positiv respons, de ändrade rutinerna, var det motstånd då, jag fick ju som jag ville?” IP1

Syfte bakom allt motstånd torde vara antingen att man vill förändra eller bevara något. I detta fall när motståndet lyckas så kanske en fråga borde var varför lyckades det. Antingen var informantens ifrågasättande av rutinen helt logisk, det var en förlegad rutin som behövde ses över, eller så blev informanten utsatt för vad Mathiesen (1978) kallar för en *dolda disciplineringen*. En av de fem olika strategier Mathiesen menar används för att bibehålla maktstrukturer och skydda den rådande samhällsordningen är *absorbering*. Absorbering som strategi går i korthet ut på att genom att “lyssna”, eller “ta åt sig” argument kan man suga upp och underminera åsikter som riskerar att hota den rådande ordningen och genom att integrera dessa åsikter på ett sådant sätt att det främjar maktens intresse. Ett jämförbart exempel är Lagerströms (1996) beskrivning av hur arbetarklassen skulle göras ofarlig genom att inkorporeras i det befintliga systemet.

Att bli en förebild

Den av informanterna som identifierar sig som man, säger sig ha erfarenhet av att andra kollegor vänder sig till honom för att få bekräftelse när de själva väljer att gå lite utanför systemet, eller fattar beslut som inte riktigt går ihop med gällande normer. Detta tror informanten beror på att alla på arbetsplatsen är medvetna om hans position som den som står utanför.

“Jag har ju märkt att kollegor ofta vill ha bekräftelse när de går utanför systemet, från mig, “visst är det okej att jag gör lite som jag vill?” och det gäller inom arbetet”. IP1

Att vara den jobbiga

De informanter som identifierar sig som kvinnor upplever alla att de måste förhålla sig till att betraktas som den jobbiga personen på arbetsplatsen.

“Alltså inte att jag blivit utfrysst eller något sånt, men oavsett det så har jag ju skiljt ut mig och det gör ju att man får en känsla av att vara lite alienerad från arbetsgruppen och det får ju en att känna ett visst utanförskap, men inte så att det varit såpass allvarligt. Men jo, jag tror i längden att man kanske blir det svarta fåret, att man ses som den jobbiga och lite omständiga och att det kan man tröttna på och söka sig bort från det eller?” IP4

Jag har ju aldrig känt mig utsatt på en arbetsplats men att jag alltid väldigt snabbt får stämpeln “hon den där jobbiga vänterfeministtjejen”, men det får man ju jobba på att vara hon den där” IP3

En av informanterna upplever att bara genom att se “annorlunda” ut och öppet prata om sina egna erfarenheter får hon en känsla av hennes kollegor tystnar, kommer av sig i sitt vanliga prat, de blir lite obekväma och uppfattar situationen som jobbig.

“Mina armar är ju fulla med ärr, det visar jag ju. Jag menar, är det varmt så går jag ju med kortärmat. Det är som de tror att vi är någon särskild sorts människor. Så nästa steg är väl att komma ut med, jag vet inte. Det känns som de kommer av sig i sitt vanliga prat för här sitter någon som ser annorlunda ut, man vet inte om det är en kille eller tjej och så har den ärr på armarna och är nykter alkoholist. Det är mycket av det som de annars talar om som att det är konstiga slags personer. Så på det sättet är jag öppen. När folk pratar om andra som de brukar göra, då försöker jag komma in med en annan kommentar för att, så här kan man också leva, eller så här kan man också tycka och tänka kring situationen.” IP6

“Socialt kan jag ju känna att de inte riktigt vet hur de skall bete sig, jag kan nog få en känsla ibland att de pratar om mig bakom ryggen. Och att en del tycker att det är konstigt att jag jobbar där.” IP6

Däremot säger den person som identifierar sig som man att han tvärtom upplever det som att de andra på arbetsplatsen ser det som en styrka att han är politiskt aktiv, uttrycker sina åsikter och han säger också att andra anställda ofta söker bekräftelse hos honom när de själva agerar utanför ramarna för arbetet.

“Jag tror att det ibland kan stärka en. Man får ett starkt förtroende bland kollegor, de förhåller sig starkare till ens integritet. Det är ju intressant att jämföra manliga och kvinnliga socialarbetare, män kanske har mer svängutrymme till sådana saker, att göra motstånd och att få en positiv bekräftelse för det ” IP1

Att förhandla inom systemet, men ibland/ ofta i smyg - vilket motstånd är möjligt att göra på arbetet

När vi frågat våra informanter om vad för motstånd de gör på sitt arbete är det ofta som det motstånd de gör inte alltid är öppet utan sker i smyg. Det kan handla om att välja ett annat perspektiv på en fråga än vad man blivit instruerad till, eller att helt enkelt låta bli att göra arbetsuppgifter som strider mot ens politiska värderingar.

“Det är på så många olika plan. Det som jag ser man kan göra är ganska mycket i det enskilda arbetet, att se mellan fingrarna, till exempel att välja att inte ringa polisen när det finns en regel som säger att man ska göra det i vissa situationer är en form av enskilt motstånd, och det är väl

på det sättet som jag upplever att jag kan göra motstånd i mitt arbete. Men sen ser jag att det finns potential att göra motstånd på ett större plan också men där är jag inte på något sätt. Till exempel att gå samman. Det beror också på vad man menar med motstånd och politiskt motstånd, om det handlar om på en ganska individuell nivå, att föra ut ett politiskt budskap och diskutera politik med ungdomar, och främst om antirasism kan ju ses som ett motstånd, men det tycker jag mer är en del av min yrkesroll. Det är ju svårt att skilja på mina politiska åsikter och vad som är min yrkesroll men just när det handlar om motstånd som är en aktiv handling så är det mer att strunta i regler som är uppsatta av chefer och politiker för att se till ungdomarnas bästa och på en strukturell nivå.” IP2

“Väldigt mycket tror jag för jag tror att man har ganska mycket makt som socialarbetare att kunna påpeka det man ser och de brister man ser inom det sociala arbetet och organisationerna man jobbar i. Om man verkligen vågade säga det ordentligt så tror jag i längden att det gör väldigt mycket. Så jag tror att många kan känna sig ganska ensamma på sin arbetsplats med att påpeka brister men jag tror inte man är så himla ensam, det finns alltid fler som tycker likadant, och även om det inte gör det så tror jag det är viktigt att stå upp och påpeka det men det är inte så lätt att göra det alltid.

På mitt jobb till exempel, där är det ju människor som har blivit väldigt utslagna och väldigt trasiga av allt de har varit med om och ofta att man inte fått hjälp i tid utan blivit bollad hit och dit i systemet och inte fått den hjälp man behöver och blivit marginaliserad, och det jag märker eller har märkt är att det är fler som blir utslagna lättare nuförtiden. Det är lättare att falla ganska hårt och där tänker jag att man kan göra ganska mycket genom att jobba för att skyddsneten fortfarande ska fungera, att människor inte faller lika djupt utan får hjälp i tid. Det är ett viktigt arbete och det är egentligen väldigt mycket politik i det för att det blir ett sätt att minska klassklyftorna. Det är som att om människor sjunker jättejättedjupt så är bortre referensramen längre ut, för man kan alltid pressa människors standard mycket lägre för att det finns alltid någon som har det värre. Positionerna flyttas för människors standard och vad man kan kräva. Men också att i sitt arbete peppa människor att själv göra motstånd. Jag vet inte om det kan ses som oprofessionellt men det tycker jag inte att det är för det är egentligen inget konstigt med en radikal politik för människors lika rättigheter så egentligen handlar det om att peppa människor till en form av empowerment. ...” IP5

En informant upplever att genom att verkligen försöka tillvarata och utreda vilka rättigheter klienter har blir det en form av motstånd. Detta i relation till andra som hon upplever försöker ha ett minimum med kontakt med klienter, och att de inte arbetar för klienten, utan mot.

“Det jag förstod när jag började jobba här och på ett annat ställe, var att, jag har haft sådana svackor. Och känt att hur mycket jag än vill förändra, göra någon förändring, ja de pratar ju mycket om att handläggare är snälla eller inte snälla, de säger att jag är snäll för jag gör mer än vad andra gör. Man behöver inte ha kontakt med någon, man kan bara skicka brev. Man behöver inte prata med någon [...] På försörjningsstöd känns det inte som att jag kan göra så mycket mera motstånd än att [bara] göra mitt jobb.” IP6

Att inte kompromissa med sig själv

På frågan om det är viktigt för informanternas självbild att de är i motståndsposition svarar samtliga att det är väldigt viktigt för dem. De uttrycker att de inte vet vem de skulle vara om de inte var i motståndsposition, men alla är också noga med att påpeka att det inte gör motstånd av identitetsskapande skäl, men att motståndspositionen blivit en stor del av hur de ser på sig själva.

“Det är en väldigt integrerad del av mig själv och jag har svårt att tänka hur jag skulle fungera om jag inte fungerade så. Det är viktigt för mig att vara en bra människa och att försöka vara bra mot andra och alltid stå på den sida som är utsatt och det är de värderingar som jag har vuxit upp med. [...] Det är inte som att jag tycker att jag är fantastisk, men jag skulle må dåligt över om jag inte var i motstånd. Om jag bara tog allt för givet skulle nog känna ganska mycket självförakt tror jag. Och sen också, det beror ju på vilka aspekter man vill belysa, men jag är ju både i min yrkesroll och privatperson utsatt för förtryck i olika former och skulle jag lägga mig platt för det skulle jag må dåligt över det, att jag inte gjorde motstånd.” IP3

Informanten nedan tar upp att det är viktigt för henne att vara i motståndsposition då hon blir stärkt i att hon har gjort livsval som hon tycker är genomtänkta utifrån ett politiskt motiv. Det ger henne en positiv självbild samtidigt som hon beskriver att det kan göra henne cynisk inför andra människor, och att det gör henne sårbar.

“Ja, det är viktigt för mig och det genomsyrar väldigt mycket av min tillvaro. Men sen är det ju väldigt mycket för att ens sociala kontext i övrigt också byggs upp utifrån en motståndskamp och genomsyrar väldigt mycket vem jag är, vilka jag umgås med, vad man talar om. Det är inte viktigt för sakens skull men det är viktigt så länge det finns saker man behöver vara i motståndsposition till. Alltså det [att vara i motståndsposition] påverkar mig ju positivt på det sättet att jag tycker jag gjort viktiga livsval och jag blir stärkt av det samtidigt är ju det negativt att jag får en ganska liten tilltro till människor som jag märker inte vill ta till sig de sakerna som ändå är ganska uppenbara och det gör ju att jag blir mer sårbar. Men ibland kan jag känna att jag blir stark men oftast då för att jag kan befinna mig i ett sammanhang där personer med liknande värderingar finns. Men hamnar man utanför det så blir det lätt att man hamnar utanför normen och kanske känner sig konstig. Ja, och det kan ju vara stärkande många dagar men inte alltid.” IP4

Informanten nedan tar i följande citat upp att motståndspositionen i sig själv inte är ett självändamål, utan att hon gärna skulle leva i samförstånd i ett jämlikt samhälle. Så länge informanten upplever samhället som orättvist är det dock viktigt för henom att göra motstånd. Informanten tar också upp att hon upplever att motståndspositionen är tätt kopplat till föreställningar om ungdomsskap. Hon menar att det finns en uppfattning att det i rollen som vuxen (socialarbetare) inte ingår att vara i motståndsposition.

“Det är inte viktigt för mig att vara i motståndsposition egentligen. Jag skulle jättegärna vara i, vad heter det när det inte är motstånd, samförståndsposition skulle vara jätteskönt verkligen! Det är ju målet, inte att alla var i samförstånd jämt, det tror jag inte skulle gå, men ett samhällsklimat där det finns utrymme för alla och så. Där man lyssnar på varandra och alla har lika värde. Det skulle vara jättebra. [...] Men jag tänker att jag kanske inte vill vara den som står lamt och tittar på och inte gör något åt orättvisor. På det sättet kanske det är viktigt, kanske inte för min självbild. Men för min känsla av ansvar, mitt medansvar i samhället, så

känner jag. [...] På ett sätt känns det bra att kämpa för nånting, att orka kämpa i motvind, att det finns en stolthet i det. Samtidigt kan jag fundera väldigt mycket på vad man håller på med. När det känns som att hela samhället tycker nånting och så är man en liten grupp som tycker någonting annat, då kan jag vackla. Eller vackla och vackla, iallafall ifrågasätta mig själv. Och mina värderingar, och olika grupper som jag är med i och de värderingar som råder där. Men det tror jag i och för sig behövs med jämna mellanrum. Vad vill vi egentligen, vad tycker vi egentligen, vad tycker vi är viktigt. Någonting som jag tänkt på är att man kan känna sig som inte riktigt vuxen när man är i motståndsposition. Som att det hör till att man skall vara ung och rebellisk, och sen växer man upp. Den bilden som jag inte riktigt delar. Det har väl att göra med att Sverige är ett sådant land som det är ganska svårt att göra motstånd i. Den normativa medelklassen är så massiv, man har ganska mycket fördelar av att följa de normerna. Och det tror jag gör att många dras in i det, framförallt när man skaffat barn, blivit lite äldre eller så. I många andra länder finns det en längre tradition av, eller det finns det i Sverige också om man tittar tillbaka längre, tradition av att göra motstånd. Eller att det finns anarkister i alla åldrar.” IP5

För informanten nedan är motståndet allt som betyder något.

“Det är allt, det jag ser, då finns det inget annat val än att göra motstånd, det finns inga mellanting utan det är bara så här jag kan leva, ilska, eller saker som kommer till mig. Får jag reda på något kan jag ju aldrig gå tillbaka och stänga av eller välja att se det annorlunda. Det är det enda sättet jag kan leva med mig själv. Men jag känner också att vissa kamper eller motstånd kan kännas väldigt motiga. När jag drar åt ett håll och världen åt ett annat. Men också att normen är ju väldigt stark, och jag jobbar ju mot normen. Det finns ett engelskt citat som säger ”the only struggle you lose are the one you abandon”. Och så känner jag verkligen, jag kan ju inte överge någonting. Så känns det, så länge jag inte ger upp så kan jag inte förlora. Jag vet att jag inte kommer sluta vara aktiv, sen kanske min livssituation förändrar sig, och det måste jag ta hänsyn till. Men jag kommer aldrig sluta att göra motstånd, eller vara någon annan än den man är” IP6

Under detta tema *olika former av förändring* har vi diskuterat vilka olika typer av metoder som våra informanter säger sig använda sig av. Informanterna använder sig av olika motståndshandlingar beroende på vad de gör motstånd mot och vilket sammanhang motståndshandlingen sker. En strategi de använder sig av är en strategi som innebär att de på arbetsplatsen tar diskussioner om frågor som de tycker är viktiga. Genom att hela tiden ta strider är informanternas förhoppning att bryta upp normer och påverka arbetsgruppskulturen i en riktning som överensstämmer med informanternas politiska värderingar. Flera av informanterna påpekar dock att de har en individuell frihet i sitt beslutfattande och att de upplever att det finns ett visst handlingsutrymme att agera utifrån deras politiska värderingar då kontrollen av deras beslut inte alltid är så stor. De är dock noga med att poängtera att denna typ av förändring enbart leder till positiva förändringar för den enskilda individen som besluten gäller, och att den inte leder till någon förändring av arbetsgruppens normer och värderingar. Vissa menar att de genom att agera som vi beskrivit ovan bara utför arbetet så som det är meningen att det ska utföras, till skillnad från arbetsgruppen som de menar fattar beslut utifrån politiska mål och ekonomiska ramar istället för sociala mål.

Andra strategier som informanterna tar upp är att förändra genom att använda sig själv och sina livsval som levande exempel och därigenom dekonstruera bilder av hur människor i

allmänhet förväntas vara, men framförallt att dekonstruera bilden av hur en socialarbetare förväntas vara.

I informanternas berättelser om vilka motståndshandlingar de använder sig av för att uppnå förändring blir det tydligt för oss att de använder sig av sig själva som personer för att uppnå förändring. Genom att leva på ett normbrytande sätt ifrågasätter de samhällets strukturer, men de visar också på exempel på alternativa levnadssätt och livsval. För den utomparlamentariska rörelsen är politik tätt kopplat till personliga val och de är därför naturligt för våra informanter att leva på det sätt som de gör. Samtliga säger att de inte vet hur de skulle levas sitt liv på ett annat sätt än i motståndssituation, med allt vad det innebär. Genom att hela tiden använda sig av sig själv som levande exempel på alternativ gör informanterna det också svårare för människor runtomkring, i det här fallet arbetsgruppen, att ifrågasätta deras politiska agenda. Att ifrågasätta hur någon väljer att leva sitt liv verkar vara svårare än att ifrågasätta vilka åsikter en person muntligen ger uttryck för. Detta tror vi kan ha en positiv effekt på arbetsgruppen på det viset att informanterna genom att exemplifiera normbrytande levnadssätt, men vi tror samtidigt, i likhet med Foucaults resonemang kring normskapande, att det kan försämra arbetsgruppens förändringspotential om informanternas levnadssätt alltför mycket skiljer ut dem från den övriga arbetsgruppen och att arbetsgruppen då lättare kan positionera informanterna som De Andra för att själva positionera sig som normen (Foucault 1993).

TEMA 4. Att dölja/vara öppen

För våra informanter är det inte självklart att vara öppen med sina politiska engagemang på arbetsplatsen. Detta gäller både den aktivism man utför på sin fritid och de gånger man går utanför ramarna på sin arbetsplats. Flera av informanterna hänvisar till sin ork och sitt engagemang också när de beskriver hur öppna de är på arbetsplatsen med sina politiska ställningstaganden. De menar att öppenhet kräver ork att ta diskussionen och att vara beredd på att ta konsekvenserna av att människor ser en som konstig och ens handlingar som oförståeliga. Som vi varit inne på tidigare delar de upp sina handlingar genom att vara öppna med vissa men inte andra typer av motstånd. De skiljer också på sin öppenhet gentemot kollegor, klienter/brukare och chefer, där de värderar hur öppna de kan vara utifrån vem de pratar med och vilken position den de berättar för har.

“Väldigt öppen mot kollegor, ganska öppen mot brukare, eller väldigt öppen. Mot chefer, där är jag lite mer försiktig.” IP5

Denna fallande skala av “förtroende” gentemot de man jobbar med och för går igen hos nästan alla våra intervjupersoner.

“Jag tänker att jag begränsar mig på en arbetsplats, att jag inte säger rakt ut vad jag tycker, men ändå att jag försöker. Jag gör en bedömning om vad jag ser som en del av min politiska aktivism på jobbet; ja, jag tycker det är viktigt att prata om att inte äta kött på jobbet, men sen kanske jag inte säger att jag tycker att näringslivet skall finansiera våra studier och att det är bra med studenter som snattar all sin mat, det säger jag ju inte. Så jag gör ändå en värdering utifrån hur normbrytande det är och vad som ses som positivt.” IP1

I detta citat återkommer vi till värderingen av goda/förståeliga respektive dåliga/oförklarliga politiska handlingar när vi talar om informanternas förhållningssätt till öppenhet på arbetsplatsen. Informanten gör bedömningen att det ger mindre konsekvenser att tala om att kollegorna borde äta mindre kött, än att han tycker att snatteri är en bra politisk handling, med motiveringen att han upplever att kritiken av köttätandet är mindre normbrytande och mer positivt än hans syn på snatteri.

I citatet nedan beskriver informanten att hon är olika mycket öppen gentemot kollegor och chefer, samt klienter/brukare. Detta är något som flera av informanterna beskriver, och den skilda öppenheten kan förstås utifrån att informanterna troligtvis upplever att chefer har en annan maktposition än vad deras kollegor har och att det därför är av större betydelse att chefen inte känner till alla delar av informanternas politiska handlingar. Detta resonemang bygger på att informanterna förmodar att chefernas kännedom om deras handlingar skulle kunna få någon form av negativ konsekvens för dem. Även om samtliga informanter svarar nekande på den direkta frågan om de har fått några negativa konsekvenser eller disciplinära repressalier på arbetet på grund av sin aktivism, förhåller informanterna sig ändå som att sådana konsekvenser skulle kunna vara möjliga, om cheferna i större utsträckning kände till informanternas handlingar.

“Ja, min chef är jag minst öppen mot, mina kollegor kan jag vara jätteöppen om vi blivit nära vänner, i övrigt kan jag vara lite mer begränsad men jag kanske dröjer med det tills jag känner tillit till arbetsgruppen men med klienter har jag försökt vara helt neutral. Man kan inte vara neutral, men jag har tänkt på det aktivt att inte ha på mig politiska tröjor på jobbet. Jag sitter inte och säger mina värderingar men sen skiner det ju igenom ändå men uttryckligen har jag inte det som mission och jag tror att det blir svårare, det byggs fler murar i och med att jag kan möta vem som helst med totalt motsatta politiska åsikter” IP4

Precis som i citatet ovan problematiserar informanten nedan öppenheten gentemot klienter/brukare. Informanten ovan uttrycker att hon försöker vara så neutral hon kan vara gentemot klienterna, för att inte bygga upp murar mellan henne och den klient hon möter. Nedan beskriver en annan av informanterna att hon är öppen med sina politiska ställningstaganden gentemot ungdomarna hon träffar i arbetet, men att det politiska samtalet måste ske på ungdomarnas eget initiativ, och hon menar att det inte är något som särskilt ofta kommit upp. Skillnaderna i informanternas förhållningssätt kan delvis förklaras med att den första informanten arbetar inom myndighetsutövande socialtjänst medan den andra arbetar som fältassistent, ett arbete utan myndighetsutövande inslag.

“Vi kan ju börja med kollegorna, då är jag relativt öppen. Vissa saker svarar jag kanske inte på när det kommer en direkt fråga, men jag tror de är ganska medvetna om hur långt ut på vänsterkanten jag står, att jag inte alltid håller mig inom lagens ramar och så vidare. Så med dem är jag väldigt tydlig, så tydlig som man kan vara utan att vara dumdristig. Med ungdomarna jag jobbar med så är jag inte jättetydlig däremot så tycker jag det är viktigt att markera när de uttrycker sig diskriminerande, men där för jag ju inte samma politiska diskussioner som jag gör med mina kollegor men det kommer kanske inte heller upp. Ska jag vara öppen med mina politiska frågor så ska det ske på deras initiativ och det tror jag inte det

har gjort hittills, men skulle någon ungdom vilja diskutera politik skulle jag inte dra mig för det.
” IP2

Till skillnad från informanten över så är informanten nedan mera restriktiv i att dela med sig av sin världsbild till sina kollegor.

“Eftersom jag tänker att jag har så mycket avvikande världsbild än många jag jobbat med så är jag ganska tyst om vad jag gör, och eftersom jag tror på det jag gör så söker jag heller inte så mycket bekräftelse från andra, utan jag relaterar mitt samvete till dem jag arbetar för och inte dem jag arbetar med och det kan man ju diskutera om det är rätt sätt att göra det på” IP1

I citatet ovan återfinns ett tydligt exempel på den dubbelhet som informanterna berättar om i intervjuerna. Även om de är medvetna om att de inte är öppna med alla sina handlingar så finns det ändå ett problematiserande av detta. Att vara öppen med sina handlingar skulle kanske kunna bidra till förändring men det måste hela tiden vägas mot vad den öppenheten ger för konsekvenser för informanten. Informanten ovan säger också att han relaterar sitt samvete till dem han arbetar för och inte till sina kollegor vilket gör att han inte behöver söka bekräftelse från dem för att få sina handlingar godkända, och det spelar givetvis också roll för hur öppen informanten tycker sig behöva vara.

Att lämna en anpassad version

Som vi skrev tidigare så är våra informanter mycket medvetna om vad de ska berätta och inte berätta om sina motståndshandlingar. En strategi som flera av dem använder sig av är att ge anpassade versioner av vad de gör till medarbetare och chefer för att slippa konsekvenser av sitt agerande. Denna typ av agerande kan också kopplas till diskussionen vi hade tidigare om upplevelsen av vilket motstånd som är enkelt att förstå och få legitimitet för och vilket som är svårare att förstå, där informanterna lämnar anpassade versioner av sådant som de tror kan vara svårt för kollegor och chefer att förhålla sig.

“Som att jag hade stödsamtal för tonåringar som snabbt och jag tyckte ju att de gjort något som var rimligt. Det var ungdomar som inte har någon ekonomi, men ändå valde att ge sina pengar till företag, och det tyckte ju inte jag var något konstigt [att de snabbade] men jag skulle ju ändå prata om varför de fått en negativ konsekvens, alltså blivit tagna av polisen, och då blev det ju en väldigt tydlig konflikt. Men man kan välja att definiera situationerna utifrån det motstånd man vill göra. Min chef sa “sträck till dem ordentligt, skräm dem ordentligt” men då tänkte jag att det är ju polisen som jobbar med det, och domare och jurister, det är inte jag som jobbar med det, och det sa jag också till dem [ungdomarna], att jag är inte här för att säga vad som är rätt och fel och när jag stänger dörren så är ju inte chefen med och då väljer jag att prata om upplevelsen, och ungdomens sammanhang, och vad socialtjänsten kan erbjuda. Men att jag själv omdefinierade mitt uppdrag utifrån den här konflikten att jag förväntades reproducera samhällets normer som jag själv inte höll med om.” IP1

En av informanterna beskriver nedan hur hon har olika förhållningssätt gentemot klienter/brukare och chefer, och att detta förhållningssätt leder till att hon får dubbla roller på arbetsplatsen. Hon gör jobbet så som hon själv tycker att det ska utföras samtidigt som hon

hemlighåller eller anpassar vad hon berättar för chefer/arbetsledning om hur hon utför arbetet. Sett ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv kan vi se att genom att förhålla sig på detta sätt så dekonstruerar informanten det sätt som socialt arbete är konstruerat att vara. När informanten fyller sitt uppdrag med det som hon utifrån sina politiska ståndpunkter tycker är viktigt så ifrågasätter hon den samhälleliga överenskommelsen om vad hennes arbete ska gå ut på (Winther Jørgensen, Philips, 2000).

“En grej är ju att jobba med sig själv och att ta tag i sitt eget liv men att också tillsammans med andra göra sin röst hörd med orättvisor man varit utsatt för och peka på orättvisor man varit utsatt för och sådana grejer kan ju stärka människor väldigt mycket också. Det är ju något jag gör väldigt mycket i mitt jobb egentligen och där blir det någon slags hemlighetsmakeri faktiskt, även om jag är öppen med var jag står så kan jag få lite dubbla roller på arbetsplatsen. När jag jobbar själv med många så backar inte jag att kritisera systemet och det är väl många som tycker att man inte får göra det, eller prata politik eller sådär men jag tycker man får det och att lyssna se och höra och bekräfta att det finns mycket brister och att folk blir kränkta och orättvist behandlade och det är viktigt att erkänna och se det, att det är inte du som är galen, det är så.”IP5

Under temat att *dölja/vara öppen* diskuterar vi hur informanterna resonerar kring att vara öppen med sina politiska handlingar på arbetsplatsen, eller att dölja dem. I intervjuerna framkom, som vi nämnt tidigare att informanterna valde att förhålla sig olika beroende på vad för typ av motståndshandling de gjort. De skilde också på öppenhet gentemot kollegor, klienter/brukare och arbetsledning/chefer. Vi kopplar informanternas resonemang dels till att vara en fråga om disciplinering, informanterna disciplinerar sig själva och väljer att inte berätta om handlingar för att de inte är socialt accepterade och de är insocialiserade till att följa de normer som finns kring vad som är accepterat och inte (Mathiesen 1989). Vi kopplar också informanternas förhållningssätt till döljandet respektive öppenheten till Macdonells begrepp kring strategier att använda som respons på subjektivering/identifikation (Wasshede 2010). Macdonells resonemang går ut på att man kan välja tre olika positioner i förhållande till de positioner som vi placeras in i av andra. Som subjekt kan man antingen välja att gå med på positionen och identifiera sig på det viset som andra identifierar en, eller så kan man kasta tillbaka positioneringen och hävda att den är felaktig, eller så kan man vägra att låta sig positioneras överhuvudtaget, något som Macdonell kallar disidentifikation (Wasshede 2010). Att våra informanter väljer vad de berättar och inte i olika situationer kan ses som en strategi för att förhålla sig till dessa positioneringar som ständigt sker i mötet med andra. Genom att inte berätta om vissa handlingar i vissa lägen väljer informanterna att inte låta sig identifieras som “aktivister” som enligt informanterna kan vara en rätt begränsad position. Därmed öppnas möjligheter istället upp för annan typ av identifiering och positionering. I vissa lägen väljer informanterna att vara “aktivisten” och är som subjekt delaktiga i den överordnade subjektivering genom att inordna sig (Wasshede 2010). Macdonells begrepp kan också appliceras på informanternas beskrivning av att hur de ser ut, vad de äter, vad de har för relationer, också påverkar hur andra förhåller sig till dem, och även här väljer informanterna huruvida de ska vara öppna med dessa livsval eller om de ska dölja dem i den mån det går. Flera av informanterna använder sig av sina livsval som en strategi för att uppnå förändring och dekonstruktion av normer. Genom att exempelvis inte klä sig som en typisk kvinna, men ändå hävda att man tillhör kategorin kvinna så utmanar informanterna

föreställningar om vad kategorin kvinna kan vara, och de skapar en motidentifikation som visserligen fortfarande är beroende av den ursprungliga positioneringen men som ändå utmanar den en aning (Wasshede 2010). Som vi förstår informanternas förhållningssätt till att dölja respektive att vara öppen på arbetsplatsen så handlar det för dem väldigt mycket om hur mycket de måste kämpa för att uppnå förändring, och att de aktivt väljer att dölja vissa saker för att inte sätta sig i en position där de fråntas sin talan för att de ses som totalt oförståeliga (Kristeva 1991).

3. SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Vår avsikt är att i denna studie diskutera hur socialarbetare som arbetar inom offentlig sektor och samtidigt är del av en utomparlamentarisk vänsterrörelse, upplever och förhåller sig till de konflikter som kan uppstå när man arbetar inom ett system som man i sin politiska analys inte stöder och ibland till och med arbetar för att radera. Våra frågeställningar var från början ett antagande men i intervjuerna har våra informanter förmedlat att detta var en reell konflikt för dem och något som de brottas med och ständigt förhåller sig till i sitt arbete. Vad vi kort kan konstatera är att det fanns en stor samstämmighet i informanternas upplevelser och svar. Vi vill i detta sista avsnitt i uppsatsen lyfta några frågor som vi tycker är särskilt intressanta att belysa.

Våra informanter säger allihop att de har valt socionomyrket för att de har ett brinnande intresse för samhällsförändringar, rättvisefrågor och jämlikhetsarbete. Vi tror att det är en vanlig uppfattning att socionomyrket innefattar denna typ av arbete, och att många väljer att utbilda sig till socionomer för att de har ett intresse för samhällsförändringar och att arbeta för samhällets underordnade grupper. Som vi kan se i avsnittet om det sociala arbetets historia kan vi dock konstatera att det har sina rötter i en kristen filantropisk rörelse, och att dessa rötter fortfarande gör sig påmind. Trots att socialtjänstlagens portalparagraf hävdar att socialtjänstens mål är att på demokratin och solidaritetens grund arbeta för människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktivt deltagande i samhällslivet, så upplever informanterna att socialtjänstens verksamhet inte alltid är uppbyggd utifrån dessa mål. För våra informanter är värdena som socialtjänstlagen uttrycker väldigt betydelsefulla då de till stor del stämmer överrens med deras politiska övertygelse, och de har därför utvecklat strategier för att hantera de konflikter som uppstår mellan arbetsplatsens organisation och normer, och de värden som de som politiska subjekt står för. Vi tycker att det är anmärkningsvärt att socialt arbete har utvecklats till att man som socialarbetare måste smyga med att man arbetar för att ta tillvara klienter/brukares/elevs rättigheter för att inte riskera konsekvenser, när det utifrån socialtjänstlagen borde vara det huvudsakliga uppdraget.

Vi vill också lyfta att våra informanter hela tiden förhåller sig till att de riskerar att straffas socialt på sina arbetsplatser om det avviker allt för mycket från samhällets normer och värderingar, båda vad gäller deras konkreta motståndshandlingar och deras personliga livssval. I vissa fall riskerar också informanterna att bli av med sina anställningar ifall omfattningen av deras politiska handlingar blir kända. Att arbeta som socialarbetare inom offentlig sektor verkar enligt informanternas erfarenheter innebära att man i och med anställningen innesluts i en konsensusuppfattning om hur arbetet ska utföras och hur samhället ska vara organiserat. Att vara kritisk till samhällssystemet tycks ses som ett tecken på att man är odemokratisk, eller att man inte respekterar samhällets institutioner. Som vi skrivit tidigare riskerar man som socialarbetare att bli fråntagen sin röst om man ställer sig alltför långt ifrån de rådande normerna i samhället i allmänhet och på arbetsplatsen specifikt. Vi tycker detta är mycket intressant då vi uppfattar informanternas politiska agenda som mycket lik de mål som socialtjänstlagen fastställer som socialtjänstens grundläggande uppdrag. I och med att informanterna inte ställer sig bakom samhällets struktur som sådan så kan inte heller deras åsikter förstås som liknande socialtjänstlagens portalparagraf, utan de tolkas ur en helt annan kontext.

I teorikapitlet presenterade vi Chantal Mouffes idéer om passioner i samband med kollektiva identiteter. Mouffe menar att passionerna utgör en av de starkaste drivkrafterna på det

politiska området, och för henne så handlar passion i det här sammanhanget om hopp, social fantasi och begär efter en bättre värld. Enligt Mouffe måste människor ha möjlighet att identifiera sig med en kollektiv identitet som står i opposition mot något, och som erbjuder en självbild att värdesätta och skänker ett hopp om framtiden och hon menar också att om det samhällliga politiska systemet inte erbjuder en sådan position av motstånd så skapar människor istället sin egen motståndsposition (Mouffe 2008). Detta resonemang tycker vi är mycket applicerbart på det fenomen vi studerar och den grupp av socialarbetare som våra informanter representerar. Våra informanter drivs av en väldigt stark passion, de har hopp, social fantasi och definitivt ett begär efter ett bättre samhälle. De har också valt att organisera sig utanför det samhällliga/parlamentariska politiska systemet då de inte upplever att systemet är organiserat på ett sätt som tar tillvara alla människors intresse.

Mouffe menar att politik handlar om makt, konflikt och agonism, och att upprättandet av ett vi och ett dem är en viktig del av det politiska samtalet. I detta resonemang ingår att de olika politiska parterna inte blir vänner respektive fiender utan för att kunna vara varandras politiska motståndare krävs en agonistisk relation där konflikten erkänns och där de olika parterna erkänner respektive grupp som en legitim politisk grupp (Mouffe 2008). Tyvärr ser vi att så inte alltid är fallet i vår studie då våra informanter ständigt förhåller sig till risken att bli positionerade som en grupp med icke-legitima politiska åsikter, som totalt oförklarliga och avvikande, och utifrån vad de beskriver i intervjuerna så uppfattar vi det som en reell risk för dem att förhålla sig till. Vi ser också hur informanterna förhåller sig till skapandet av en kollektiv identitet där de dels måste röra sig mellan två väldigt motstridiga kollektiva grupper/vi:n men där de också måste kämpa för att behålla det vi som är grundat på deras politiska övertygelse då detta ständigt blir ifrågasatt och underminerat av den av samhället sanktionerade socialarbetaridentiteten. Sett i ett större perspektiv gäller det inte enbart de som avviker från normerna i socialarbetarkåren, utan dessa processer drabbar alla grupper som på något sätt ställer sig utanför samhällsstrukturen och vägrar låta sig definieras och styras av normer som de inte vill vara en del av. Vår grupp av informanter kan ses som ett exempel på en sådan grupp och de processer de är delaktiga i/blir utsatta för kan enkelt appliceras på andra typer av grupper och individer som utför motståndshandlingar.

Det område vi har undersökt är relativt begränsad, men vi ser att det finns ett stort behov av liknande typer av undersökningar kring motstånd och förändring inom socialt arbete. Det skulle vara intressant att vidareutveckla tankar kring vilket motstånd man potentiellt kan göra och vilka man kan göra det tillsammans med. Finns det utrymme för socialarbetare att organisera motstånd tillsammans med klienter/brukare/elever exempelvis? Det skulle också vara intressant att titta på motstånd och förändring ur ett mer organisationsteoretiskt perspektiv, då våra informanter tycks uppleva att det i många fall är organisationsformen som utgör det största hindret för att utföra ett i deras ögon solidariskt socialt arbete.

4. LITTERATURFÖRTECKNING

Berra Persen, Åsne, Johansen, Jörgen (1998) *Den nödvändige u lydigheten* Oslo: Folkereising Mot Krig

Börjesson, Mats, Rehn, Alf (2009) *Makt* Malmö: Liber AB

Bryman, Alan (2011) *Sambällsvetenskapliga metoder - upplaga 2* Malmö: Liber AB

Dalen, Monica (2008) *Interju som metod*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Foucault Michel (1982/1986) *Varför studera makten: frågan om subjektet* i Löfgren, M & Molander A (red) *Postmoderna tider?* Stockholm: Nordstedts förlag

Foucault Michel (1993) *Diskursens ordning* Stockholm: Brutus Östlings bokförlag

Gustavsson, Anders. (2010): *Vår tids socialpedagogik* i Molin, Martin, Gustavsson, Anders & Hermansson, Hans-Erik (red.). (2010). *Meningsskapande och delaktighet: om vår tids socialpedagogik*. Göteborg: Daidalos.

Kristeva, Julia (1980/1991) *Fasans makt. En essä om abjektionen* Översättning Agneta Rehal och Anna Forssberg Göteborg: Diadalos

Kvale, Steinar, Brinkmann, Svend (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun* Lund: Studentlitteratur

Lagerström, Sven, (1996): *Syndikalismen*. Stockholm: Federativs.

Larsson, Sam, Lilja, John, Mannheimer, Katarina (2005) *Forskningsmetoder i socialt arbete* Lund: Studentlitteratur

Lilja, Mona, Vinthagen, Stellan (2009) *Motstånd* Malmö: Liber AB

Mouffe, Chantal (2008) *Om det politiska* Hägersten: Tankekraft Förlag

Nilsson, Roddy.(2003): *Kontroll, makt och omsorg, sociala problem och socialpolitik i Sverige 1780-1940*. Lund: Studentlitteratur

Pettersson, Ulla (2001) *Socialt arbete, politik och professionalisering - den historiska utvecklingen i USA och Sverige* Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur

Thörn, Håkan (1997) *Modernitet, sociologi och sociala rörelser* Göteborg: Sociologiska institutionen

Vinthagen, Stellan (2005) *Icke våldsaktion - En social praktik av motstånd och konstruktion*. Göteborgs universitet, institutionen för freds- och utvecklingsforskning, Göteborg

Wasshede, Cathrin (2010) *Passionerad politik - om motstånd mot heteronormativ könsmakt* Malmö:
Bokbox Förlag

Göteborgs universitet

Institutionen för socialt arbete

Socionomprogrammet

C-uppsats

Informationsbrev avseende uppsats om aktivt motstånd

Vi heter Olga Rosengren och Christian Andersson och studerar på socionomprogrammet och skriver uppsats om upplevelser av att vara utomparlamentariskt organiserad och arbeta med socialt arbete inom offentlig sektor.

Beskrivning av studien

Vårt fokus kommer att vara konsekvenser och eventuella konflikter av att vara anställd i en politikerstyrd organisation och att samtidigt agera mot den förvaltning man arbetar/arbetat inom. Det aktiva motståndet kan utövas såväl i arbetet som på fritiden. Genom att intervjua socialarbetare som arbetar/arbetat som tjänstemän och som är politiskt organiserade utanför partipolitiken önskar vi få en förståelse för möjligheterna att utöva motstånd och hur man kan förhålla sig till de eventuella konflikter som kan uppstå.

Informantens rättigheter

- Informanternas medverkan i studien är frivillig och du som informant kan när som helst under studiens gång välja att avbryta din medverkan utan att ange skäl till detta.
- Inga namn eller andra känsliga detaljer om informanterna kommer att användas i studien, medverkan är anonym.
- Vi kommer att göra en återkoppling till dig med de citat vi kommer att använda i studien, vilket ger dig en möjlighet att komma med synpunkter och vid behov förtydliga uttalanden, därför är det bra om vi får möjlighet att behålla din mailadress medan studien pågår .
- Den information som framkommer kan komma att användas i dessa och dessa/endast i detta sammanhang.

Uppkommer några frågor eller funderingar kontakta oss gärna!

Intervjufrågor

Bakgrundsinfo: Kön, ålder, utbildning, klassbakgrund, vad arbetar du med/har arbetat med inom socialt arbete?

Tema 1: Hur & Vad? Hur upplever du att man som tjänsteman inom offentlig sektor kan utöva motstånd inom och utom ramen för arbetet, och vad upplever du blir konsekvenserna?

- Vad är motstånd för dig? Hur kan man se på motstånd i samhället respektive motstånd av enskilda?
- Vad är en politisk handling för dig?
- Vad har du gjort för motstånd, på vilket sätt sätter du dig i motståndsposition i samhället?
- Har ditt motstånd fått några konsekvenser för dig yrkesmässigt, isf hur?
- Disciplinärt/socialt på arbetsplatsen?
- Tar du hänsyn till eventuella konsekvenser ditt agerande kan få när du gör politiska ställningstaganden? Påverkar eventuella konsekvenser ditt agerande?

- Vilket motstånd kan man potentiellt göra inom arbetet?
- Utanför arbetet?

Tema 2: Konfliktområden. Hur förhåller sig socialarbetare till den eventuella konflikt som motstånd leder till?

- Ser du en konflikt mellan din politiska position och din yrkesroll, isf vad består konflikten i?
- Om du upplever en konflikt mellan de olika positionerna, tar du hänsyn till det på arbetsplatsen?
- Hur öppen är du på arbetsplatsen med dina politiska ställningstaganden, gentemot klienter/kollegor/chefer?
- Hur ser personer i ledningsposition på att deras anställda skulle utöva motstånd?

Tema 3: Konsekvenser. Vilka konsekvenser får det för identitet/självbild att vara i motståndsposition?

- Är det viktigt för dig och din bild av dig själv att vara i motståndsposition?
- Hur påverkar det din bild av dig själv att du är i motståndsposition?
- Negativt/positivt?

Tema 4: Representation. Vem anser man sig representera i sina motståndshandlingar?

- För vem gör du motstånd?

- Vilka/vilkas intressen är det du försöker ändra/bevara?

Tema 5: Referenser och etiska utgångspunkter. Vilka olika sorters etiska förhållningssätt kan man finna i socialarbetarnas sätt att förhålla sig till motstånd?

- Vad är det som motiverar dig att göra motstånd?
- Vad har du för ideologiska/etiska utgångspunkter för ditt agerande?
- Vilka ”källor”/referenser hänvisar du till i ditt politiska liv/engagemang/motstånd?
- Kan man utifrån socialtjänstlagen finna stöd för påståendet att socialarbetare har ett särskilt ansvar för samhällsutvecklingen?